

GLASHISTORISCH TIJDSCHRIFT

DE OUDE FLESCH ☐

**37^E JAARGANG
NUMMER142**

**3^E KWARTAAL 2015
ISSN 1383-3049**

LOSSE NUMMERS € 10,-

pont
EUROPE

Passionate about Packaging

European supplier of glass and plastic packaging

Containers and bottles for
pharmaceutical products,
food supplements and
sports nutrition

Sales offices and warehouses
in the Netherlands, Germany,
France, Great-Britain
and Poland.

www.pont europe.com
info@pont europe.com

Bezoek het **Nationaal Jenevermuseum**,
een levende **19de-eeuwse stokerij** in
hartje Hasselt.

 **NATIONAAL
JENEVERMUSEUM
HASSELT**

WWW.JENEVERMUSEUM.BE

Nationaal Jenevermuseum | Witte Nonnenstraat 19 | 3500 Hasselt

**JENEVER
MUSEUM**

**STERKE
VERHALEN**
DE JENEVER-
HUISJES
VAN DE KLM
VANAF 30 NOVEMBER 2014

NATIONAAL JENEVERMUSEUM SCHIEDAM
LANGE HAVEN 74-76 SCHIEDAM
WWW.JENEVERMUSEUM.NL

 **dijkstra
verenigde**

We pack the world

www.dijkstra.net

Address: Pascallaan 9, 8218 NJ Lelystad • P.O. Box: 2151, 8203 AD Lelystad, The Netherlands
Telephone number: (+31) (0) 320 - 266 181 • Fax: (+31) (0) 320 - 257 140 • E-mail: glas-sluitingen@dijkstra.net

Inhoud.

4. Amerikaanse Picturale Flacons

**Johan Soetens
John Pastor**

10. De Pracht van Paars

Koos Egtberts

18. Glas in Zweden

Willem van Traa

23. Een lid stelt zich voor:

**Hans Boeyen
Coos van Deursen**

28. Een sapflesje als relekwie

Evert Hellebrekers

30. Julien Viard

Johan Soetens

38 Mededelingen en nieuws.

Redactie

**Johan Soetens, jsoetens@hetnet.nl
Willem van Traa, wvantraa@xs4all.nl
Coos van Deursen,
coosvandeursen@planet.nl
Verzamelaarsvereniging
"De Oude Flesch"**

Opgericht 6 juni 1979

Voorzitter;

Willem van Traa, wvantraa@xs4all.nl

Secretaris;

Joke Andringa, d.andringa@upcmail.nl

penningmeester, vice-voorzitter;

Klaas Prins, klaasprins43@gmail.com

website beheer en 2^e secretaris;

Arie Vijfvinkel, vijfvinkel@hotmail.com

Bibliothecaris;

Coos van Deursen, coosvandeursen@planet.nl

Beheerder bibliotheek;

Henk Hettinga, henk@jenevermuseum.nl

Lidmaatschap € 40.- per jaar.

Huisgenoten € 10.-

Giro 4142725 t.n.v. "De Oude Flesch",

IBAN: NL90INGB0004142725

BIC: INGBNL2A

Schansbosch 11, Linschoten

Voor alle verdere informatie

website: www.deoudeflesch.nl

Van de Redactie.

Flessen vertellen verhalen.

Als geen ander glasvoorwerp zijn ze verbonden met de sociale geschiedenis en de politieke en technische ontwikkelingen binnen de maatschappij. Natuurlijk kunnen speciaal gedecoreerde glazen en sommige glasobjecten daar ook mee in verband worden gebracht maar als geen ander object hebben glazen flessen gedurende honderden jaren het dagelijks leven begeleid.

In het begin van de 19^e eeuw ontstond in Amerika de gewoonte om zakflacon-vormige flessen van een voorstelling te voorzien en al gauw was er geen belangrijke gebeurtenis of er werd weer een nieuw model toegevoegd. Tegenwoordig zijn die kleurrijke vroeg-Amerikaanse flessen een felbegeerd verzamelobject.

En zelfs half gesmolten, gebroken en onaanzienlijk kan een flesje dat gered werd uit de gloeiende puinhopen van het gebombardeerde Rotterdam een verhaal vertellen en uitgroeien tot een relekwie. Wij hopen in de komende nummers daar meer voorbeelden van te geven.

Verder verteld Koos Egtberts over zijn fascinatie voor paars glas en rapporteren we over het bezoek aan een glascollectie van bijna museale omvang.

Tenslotte een eerbetoon aan wat waarschijnlijk de meest ideënrijke ontwerper van parfumflessen is geweest. Dat onderwerp sluit keurig aan bij het bezoek dat de leden hebben gebracht aan het Lalique Museum te Doesburg en bij het onderwerp van één der lezingen tijdens de komende glasdagen in Leerdam.

Geniet van al het moois en luister vooral naar de verhalen. Hoor! De fles vertelt.

Johan Soetens

Verzamelaarsvereniging DE OUDE FLESCH stelt zich ten doel het bevorderen van interesse in, en het verbreden van kennis over gebruiksglas van de oudheid tot heden. Dit heeft betrekking op de productiemethoden, de industriële verwerking en aspecten rond het gebruik van glas. Zij bevordert en ondersteunt het verzamelen van en het onderzoek naar historisch verpakkingsglas, drinkglazen en branche gerelateerde artikelen in de meest brede zin van het woord en streeft naar een vriendschappelijke samenwerking tussen haar leden onder andere door de uitgave van een kwartaalblad, een driemaandelijks bijeenkomst en een jaarlijkse veiling. Ook wil de vereniging samenwerken met gelijkgerichte organisaties waar ook ter wereld

Inleveren nieuwe kopij voor nummer 142

**UITSLUITEND in Word document ZONDER OPMAAK
Over volle paginabreedte en foto's in JPG per separete e-mail**

Voorpagina:

**Amerikaanse picturale en historische flacons.
Collectie Metropolitan Museum of Art, New York**

AMERIKAANSE PICTURALE FLACONS

...THE STORIES THEY CAN TELL...

Johan Soetens

Van links naar rechts: Amerikaanse Adelaarflæs, 1838-1847, blaaspijppontiel; Zeldzame wijdmondse 'Fleur-de-Lis' (snuif?)flacon, z.g. 'Scroll flask', 1830-1834; American Eagleflacon, 1855-1860, blaaspijppontiel; 'Sunburst' flacon, 1820-1830, blaaspijppontiel; Flacon met aan één zijde afbeelding van George Washington en aan de getoonde zijde die van Generaal Taylor. Dyottville Glassworks, 1855-1860; 'Liberty' flacon met Amerikaanse Adelaar. Blaaspijppontiel, 1825-1835. Deze flessen werden in 2012 geveild voor \$2,500,- tot \$ 12.000,- Foto: John Pastor, American Glass Gallery.

Bronzen vormdeel, ca. 1800, met voorstelling LaFayette. Coll. Corning Museum of Glass. Rechts: Drie flessen met voorstelling Amerikaanse Adelaar. Kentucky Glass Works, Louisville, 1850-1855. Links fles met blaaspijppontiel. Rechts twee flessen met ijzerpontiel. Foto John Pastor, American Glass Gallery.

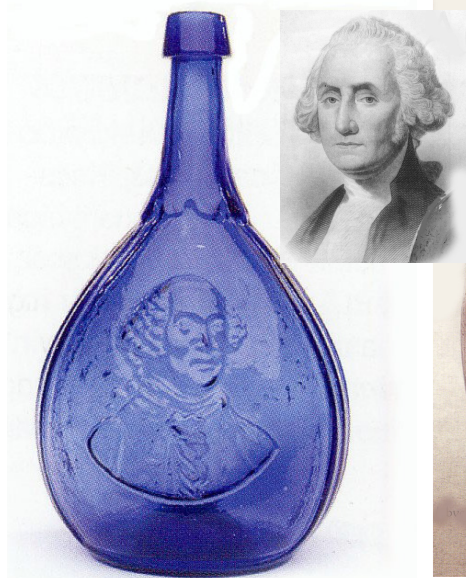
Amerikaanse flessencollecties gaan niet zo ver terug in de tijd als de Europese maar ze hebben iets dat vrijwel nergens elders aangetroffen wordt: een schitterende variatie in kleur. Die vroege glasmakers, veelal naar Amerika geëmigreerd vanuit Duitsland, Holland en zelfs Venetië, experimenteerden naar hartelust met plaatselijke grondstoffen en brachten een kwalitatief hoogstaande productie op gang zoals die van Caspar Wistar (Wistarberg 1739-1780) en William Henry Stiegel (1763/1769-1774).

(Zie de artikelen hierover in DE OUDE FLESCHE 120, 124 en 128).

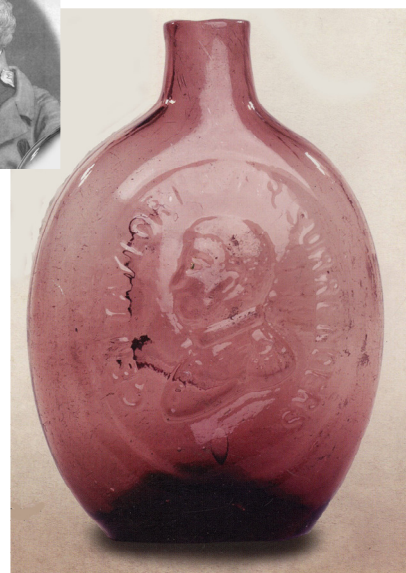

De platte flessen die geblazen werd in geribte dipmoulds, soms in 'dubbelpost' techniek (in Amerika aangeduid als 'German half-post') en die na het uitnemen door snelle draaiing van de blaaspijp een 'swirl' kregen behoren tot de meest fascinerende voortbrengselen van de vroege Amerikaanse glasblazerijen. Begin 1800 verschenen de eerste twee-delige bronzen 'full body' vormen met een diep ingesneden graving. Het betekende enerzijds het einde van veel specifiek vakmanschap maar tevens het ontstaan van een schier eindeloze variatie van voorstellingen, waarvan voornamelijk die voorkomend op de platte zakflacon-achtige flessen een buitengewoon geliefd verzamelgebied vormen. Al naar gelang de voorstelling spreekt men van 'picturale' of 'historische' respectievelijk 'patriotische' flessen. Op deze laatsten zijn meestal in hun tijd bekende figuren afgebeeld maar ook patriottische symbolen zoals de Amerikaanse adelaar, de 'Stars and Stripes', een broederlijke handdruk, symbool van de 'Union' en niet te vergeten: maçonieke symbolen. Bijzonder populair waren natuurlijk de flessen met afbeelding van George Washington (1732-1799), Generaal en Opperbevelhebber tijdens de Amerikaanse onafhankelijkheidsoorlog en in 1789 ingehuldigd als eerste president van Amerika. Er bestaat een

groot aantal flessen met diens afbeelding waarbij aan de keerzijde die van Generaal Taylor (1784-1850) is aangebracht. Taylor, ooit Amerika's twaalfde president, was generaal tijdens de Amerikaans-Mexicaanse oorlog (1846-1848) die uitbrak nadat Texas zich onafhankelijk van Mexico had verklaard. Achtergelaten met een klein leger van onervaren soldaten weigerde hij zich over te geven aan de Mexicaanse generaal Antonio de Santa Anna. In de daarop volgende slag bij Buena Vista versloeg hij de Mexicanen, vandaar dat de flacons met zijn voorstelling vaak voorzien zijn van de inscriptie 'General Taylor never surrenders'.

Boven: Washinton-Taylor portretfles met de gebruikelijke tekst 'The Father of His Country' 1848-1860. Daaronder: Uiterst zeldzame kobalkleurige 'kalabas'fles met voorstelling George Washington, 1850-1860; Daarnaast één van de slechts twee bekende rose/lilakleurige Washington/ Taylorflessen. Dyottville Glass Works, Philadelphia, 1845-1855. Flessen geveild in resp. 2014 en 2011. Vraagprijs was \$ 10-20.000,- Foto Johan Pastor, American Glass Gallery. Rechts: 'General Taylor never Surrenders'. Fles links coll. MET New York. Rechts; keerzijde van de Washingtonfles.

Collectie LaFayette flacons. Van links naar rechts: Zeldzame(GI-7) flacon, 1825-1830; Flacon met aan de keerzijde afbeelding van Dewitt Clinton, constructeur van het Eriekanaal; de verbinding tussen de hudson River en Lake Erie. Coventry Glass Works 1824-1830; Daaronder: LaFayetteflacon met maconieke keerzijde, 1824-1833; Aqua-kleurige flacon, 1825-1830, één van de slechts drie exemplaren die bekend zijn; Twee flacons, 1825-1830, Coventry Glass Works, Connecticut; Geheel rechts: LaFayette/Dewitt Clintonfles, 1824-1830. Foto John Pastor, American Glass Gallery.

Een derde beroemdheid was de Franse generaal LaFayette (1759-1834) , wiens officiële naam luidde Marie-Joseph Paul Yves Gilbert du Motier, Marquis de la Fayette. In 1772 (13 jaar oud!) werd hij kapitein in het Franse leger en zeven jaar later vetrok hij, zeer tegen de zin van Koning Louis XVI, naar Amerika om steun te verlenen aan de inmiddels uitgekomen vrijheidsoorlog. Verkleed als vrouw in een door hem zelf aangeschaft schip. Hij kon zich dat gemakkelijk permitteren want hij was schatrijk. Vandaar ook dat hij zijn werk als aide-de-camp van George Washington en generaal van het Koloniale leger onbezoldigd verrichte. Na enige tijd terug in Frankrijk te zijn geweest bezocht hij in 1824 opnieuw Amerika waar hij uitbundig gefêteerd en gehuldigd werd, niet in de laatste plaats door de vooral in New York en New England talrijke vrijmetselaarsloges. LaFayette's afbeelding komt op zo'n 18 verschillende zakflacons voor en acht daarvan hebben Maçonieke symbolen aan de keerzijde.

Flessen met maçonieke motieven waren so wie so populair in het vroeg 19e eeuwse Amerika. De oudste modellen komen uit de glasblazerij van de Keene-Marlboro-Street Glass Works in New Hampshire waarvan de eigenaar zelf vrijmetselaar was, evenals een aantal van zijn glasblazers. Aan de populariteit van de loges en daardoor ook het maken van maçoniek glaswerk kwam gaandeweg een eind vanaf 1830, toen er zelfs een anti-maçonieke partij werd opgericht naar aanleiding van de al of niet vermeende moordpartij op een dissident lid dat gedreigd had de geheime ritten en symbolen bekend te maken.

Van links naar rechts: Maçonieke flacon, 1822-1832, Zanesville Glassworks, Ohio; Maçonieke flacon met aan de keerzijde de Amerikaanse adelaar, 1817-1825, Keene Marlboro Street Glassworks; LaFayette flacon met maçonieke keerzijd, 1824-1826, Coventry Glass Works. Foto Johan Pastor, American Glass Gallery.

Rechts: Maçonieke flacon, 1825, Coll. MET New York. Foto JS.

Kalabasmodel fles met afbeelding van Lajos (Julius) Kossuth. Aan de keerzijde het stoomfregat Mississippi, waarmee hij naar Amerika vluchtte. 1833. Foto links: John Pastor. Rechts: Coll. MET New York.

Het bestuderen van vroege Amerikaanse flessen komt altijd weer neer op een geschiedenisles. Je kunt trouwens nooit genoeg van flessen afweten. Zoudt U anders ooit gehoord hebben van de Hongaarse politicus Lajos Kossuth? Hij was de leider van de opstand tegen de Habsburgse monarchie die begon op 15 maart 1848 (nog altijd een gedenkdag in Hongarije) maar die in 1849 door inmenging van Russische troepen gesmoord werd. Kossuth was toen met zijn gezin al naar Amerika ontkomen met het stoomfregat 'Mississippi', samen met een groot aantal volgelingen die later zouden meevchten in de Amerikaanse Burgeroorlog. Kossuth werd als een held ontvangen: na LaFayette was hij de tweede buitenlander die zo'n grootschalig eerbetoon ten deel viel.

De ongeveer 700 verschillende uitvoeringen 'pictural flasks' die bekend

zijn heeft men onderverdeeld in 15 categorieën. Veel van dat werk is gedaan door Helen McKearin, de dochter van de legendarische verzamelaar en glaskenner George McKearin. Samen met Kenneth Wilson publiceerde zij in 1978 het standaardwerk *'American Bottles & Flasks and Their Ancestry'*. De picturale flacons zijn afkomstig uit gerenommeerde 19^e eeuwse glashuizen, zoals die van Thomas W. Dyott, de Mount Vernon Glass Works en de Keene-Marlboro-Street Glass Works en bestaan in een rijke variatie van kleur: van amber tot lichtgroen en van amethyst tot kobalt. Evenals dat het geval was bij de 'Blown Three Mold' flessen en idem tafelgerei (zie het artikel hierover in blad 138) hebben ook hier alle uitvoeringen een eigen nummer zodat een verzamelaar bij het lezen van G1-42 (portret) of G11-86 (adelaar) meteen kan weten om wat voor flacon het gaat. Van de 15 geportretteerden zijn veertien mannen en één vrouw: de Zweedse sopraan Jenny Lind.

Ach ja, Jenny Lind: één van de meest beroemde coloratuur zangstemmen uit de 19e eeuw. Ze werd geboren in 1820 en trad op haar 18e voor het eerst op. Het publiek lag aan haar voeten en gaf haar de titel 'De Zweedse Nachtegaal'. In 1850 vertrok ze naar Amerika voor een tournee van twee jaar. De circusexploitant en showman Pineas Taylor Barnum contracteerde haar voor 150 optredens waarvoor ze de in die tijd onvoorstelbare som van \$ 1000,- per avond kreeg. Ze werd er niet minder populair door. Er zijn zeven verschillende Jenny Lind flacons bekend, waaronder een door of in opdracht van de legendarische glasblazer Samuel Huffsey uit Philadelphia en gemaakt in de Isabella Glass Works in New Jersey. Vrijwel alle afbeeldingen tonen haar met de karakteristieke brede kraag om haar schouders. Jenny Lind stierf op 2 november 1887.

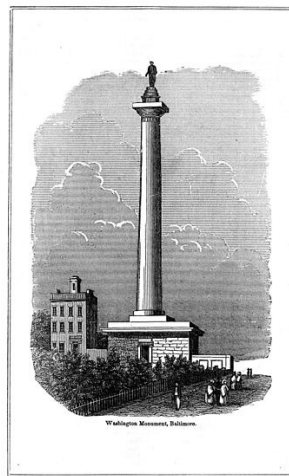

Linkjs: twee kalabasflessen met aan één zijde de voorstelling van een glasfabriek met daaronder: S.Huffsey. Aan de andere zijde afbeelding van Jenny Lind. Midden: muziekblad uit 1855. Rechts: Liervormige zakflacon. Coll. MET New York.

Deze zakflacons, of 'flasks' staan symbool voor de politieke en sociale ontwikkeling van het 19e eeuwse Amerika. De afbeeldingen weerspiegelen de trots en het zelfbewustzijn van de jonge natie. Ik ken eigenlijk geen tweede groep flessen met zulk een enorme variatie aan historische en patriotische voorstellingen. Er zou een Bijbel-dik boek voor nodig zijn om ze allemaal af te beelden en de achtergrond er van te belichten maar dank zij de prachtig geïllustreerde veilingcatalogi van John Pastor's American Glass Gallery kom je al een heel eind. Voor de samenstelling van dit artikel hebben we daar dankbaar gebruik van gemaakt. (\$12,00 per uitgave plus verzendkosten).
www.americanglassgallery.com

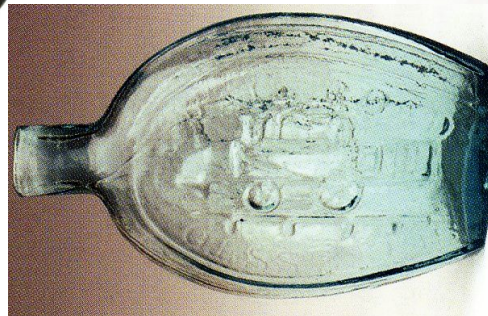
Links: 'Eagle' flask, 1838-1847. Coffin & Hay Glass Manufactory, Hammonton, New Jersey. Onder: Twee flacons 'Corn to the World', Baltimore Glass Works, Baltimore 1855-1865 met afbeelding van een maïskolf en aan de achterzijde dat van het in 1815 gereed gekomen Washington Monument op Mount Vernon, Baltimore. Op de rechts afgebeelde 'Washington' flask is deze duidelijker te zien.

Lange tijd heb ik niet begrepen waarom op de meeste flacons met de vermelding 'Success to the railways' geen trein staat afgebeeld maar een paard en wagen. Tot ik leerde dat in de late jaren 1820, toen de eerste spoorwegen in Amerika de problemen van slechte wegen, enorme afstanden en barre weeromstandigheden hielpen overwinnen, de rails van hout waren waarover door paarden getrokken karren reden. Pas laat in de jaren 1830 kwamen de eerste stoomlocomotieven. Van de circa tien verschillende 'spoorweg' flacons zijn er slechts twee met een afbeelding daarvan. Iets om aan te denken als we weer eens in een comfortabele dubbeldekker door de Hollandse dreven zoeven.

Deze flacons 'Success to the Railroad' tonen een door paarden getrokken kar. De voorstelling is aan beide zijde hetzelfde. 1830-1844.

'Success to the railroad' met aan beide zijde een locomotief. Lancaster Glass Works, Lancaster NY, 1840-1860.

AMERICAN PICTURAL AND HISTORICAL FLASKS

From left to right: Flask with Cornucopia (Horn of Plenty), 1825-1840, Keene Marlboro Street Glassworks; Washington/Taylor flask, 1848-1860, Dyottville Glassworks, Philadelphia; Washington/Taylor flask with 'I Have Endeavoured To Do My Duty' Dyottville Glassworks, 1848-1860; Summer Tree Pictural Flask, 1850-1860; Early decorative Ribbed Flask, 1820-1838, possibly Kensington Glass Works, Philadelphia. Photo John Pastor.

John Pastor American Glass Gallery

Antique bottles are collected for their beauty, rarity, and sense of history. Glassmaking is acknowledged to be the 1st successful industry in America. This dates back to 1608, when a small furnace and glass making operation was established in Jamestown, Virginia. However, this venture was very short lived and it was not until more than 100 years later that the 1st successful glasshouse in colonial America was established by Casper Wistar in 1739, in Salem County in the province of New Jersey. The primary purpose of the glassworks was to create utilitarian objects, principally bottles and windowpanes, necessary in the daily lives of the colonists. A great deal of information has come to light on the Wistarburgh glassworks and their operations. Chestnut-type bottles and flasks were one of the key products among the utilitarian bottle production at Wistarburgh. While beginning collectors

tend to be more general in their collecting, most eventually end up specializing in a particular type of bottle such as medicines or whiskey, inks or mineral waters. Bottles are also collected by their geographic region (for example, collectors may specialize in only bottles from the state in which they live, or even a specific city such as bottles from Philadelphia). Other collectors may specialize in bottles blown at a specific glasshouse such as the Granite Glassworks, Stoddard, New Hampshire, or the Zanesville Glassworks, Zanesville, Ohio.

Perhaps at the pinnacle of American bottle collecting are **historical flasks**

Historical flasks were blown over a period of approximately sixty years from about 1815 to the mid 1870's. There are more than 700 different mold variations of historical flasks that have been identified, in addition to a rainbow of color variations. Historical flasks have been segmented into 15 sub-categories (see "[*American Bottles & Flasks and Their Ancestry*](#)" by Helen McKearin and Kenneth Wilson). For example, a sampling of the fifteen categories include; portrait flasks, eagle flasks, railroad flasks, flasks with a sunburst motif and Masonic flasks.

The flasks were generally blown in full-size two piece molds that were often highly detailed with symbols of national patriotism such as the eagle or a flag, popular events of the day such as railroads and agriculture, Presidents, famous patriots and war heroes such as George Washington, General Jackson, the French patriot General Lafayette who fought for the American revolution, as well as many others. It is believed that these flasks were an early form of advertising and sold empty to be filled at the local tavern or perhaps with a home-brewed whiskey or similar spirits.

From left to right: 'Liberty'-Eagle Historical flask, 1860-1872; Flask with bust of Lord Byron. Reverse side Sir Walter Scott. 1842-1850, probably Stoddard Glasshouse, New Hampshire; 'Corn For The World' with Baltimore Monument, 1830-1845, Baltimore Glass Works; Eagle-'Liberty'/ Oak Tree flask, 1825-1835; LaFayette/ Dewitt Clinton historical flask, 1825-1835, Coventry Glass Works, Connecticut. Photo Johan Pastor.

DE PRACHT VAN PAARS

Paars, door bestraling gekleurd glas.

Door Koos Egtberts

Glas is vaak functioneel blank, helder en doorzichtig maar heeft net zo vaak functioneel een kleur. Een verzameling van glazen flessen krijgt dan ook zijn charme door de variatie in de talrijke vormen, kleuren en kleurnuances.

Twee kleuren die mij al jaren intrigeren en nieuwsgierig maakten zijn paars en Anna geel/groen. Het zijn tevens twee kleuren die onder invloed van zonlicht met de tijd kunnen veranderen of er juist een extra accent door krijgen. Een voorbeeld hiervan zijn de bij flessenverzamelaars bekende vroeg Amerikaanse blank-glazen flessen, voorwerpen van geperst glas, glazen isolatoren enz. waarvan de paarse kleur niet origineel is maar in de loop van de tijd is ontstaan..

De kleur paars wordt geassocieerd met Koninklijk, vroomheid, magie en mysterie. Het is een wat ingewikkelde kleur met vele nuances, van roodviolet tot violet. De kleur van lavendel en aubergine valt eveneens binnen dit gamma.

De kleur van het mineraal Amethyst geeft een goede kleur indicatie van paars.

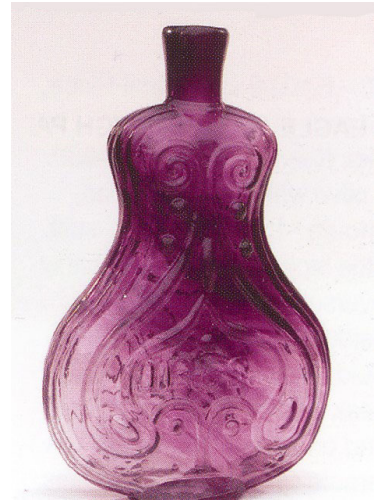
Paarse flessen, vroeg Amerikaans geperst glas en glazen isolatoren.

Flessen van paars glas zijn betrekkelijk zeldzaam en komen nog het meest voor in Amerikaanse glasverzamelingen van vroeg 18^e eeuwse glas.

Voor de Stiegel Glass Factory in Manheim, Pennsylvania, is er om bekend prachtige paarskleurige flessen te hebben gemaakt maar ook andere beroemde vroeg Amerikaanse glashuizen zoals de Boston Sandwich Glass Works en Robinson & Son Glass Manufacturers in Pittsburgh deden dat.

Soms bestaan van één bepaalde vorm maar enkele stuks in die kleur en die brengen dan fabuleuze prijzen op. Zo werden onlangs van de laatst genoemde glasblazerij twee z.g. 'scroll flasks' geveild via *The American Glass Gallery*. Richtprijs voor de fles in een gebruikelijke aquamarijntint: \$ 800,- tot \$ 1.200,-. Die voor nagenoeg hetzelfde model in amethyst: \$ 40.000,- tot \$ 60.000,-.

Iets over de Stiegel Glass Factory.

Henry William Stiegel werd geboren in 1729 bij Keulen. Hij emigreerde naar Amerika en kwam daar in 1750 aan. Deed goede zaken als fabrikant van staal en bouw van (hoog)ovens, kocht in 1762 een groot stuk land en bouwde daar de stad Manheim op. Om patriottische redenen werd import van flessen en vensterglas vanuit Engeland verboden en investeerde hij in een glasfabriek. Vanaf 1763

was deze in bedrijf voor de productie van ruiten en eenvoudige huishoudproducten. In 1769 stichtte hij een tweede fabriek, de American Flint Glassworks waar hij glas maakte dat met de beste Engelse en Duitse producten te vergelijken was.

Hij nam glasblazers uit Murano, Duitsland en Engeland in dienst. En zeker in het begin waren zijn producten onder andere deze flesjes van bijzondere kwaliteit en werden gemaakt in de kleuren, blauw, purple (amethyst), groen en crystal-clear. Omdat veel van zijn geïmporteerde werkers tot de Lutherse kerk behoorden, bouwde Stiegel een kerk voor hen onder voorwaarde dat jaarlijks een rode roos zou worden betaald aan zijn nakomelingen. Die traditie wordt nog steeds in ere gehouden op de eerste zondag van de maand juni.

Als gevolg van de teruglopende koopkracht door de oorlog met Engeland kon Stiegel zijn ovens niet aan de gang houden. Tot over zijn oren in de schuld, belandde hij zelfs enige tijd in 'debtors' prison'. Zijn geliefde glasblazerij heeft hij daarna nooit meer van binnen gezien.

Hij overleed, naar men zegt als een gebroken man, in 1785.

Links boven: oude ansichtkaart met enkele producten van de Stiegel Glass Factory, het woonhuis van Henry Stiegel en de 'Lutheran Church'; Voorbeelden van Stiegel flasks.

Mijn nieuwsgierigheid naar de kleur Paars ontstond langzaam en in stappen

De eerste stap: Jaren lang fietste ik in Amersfoort langs het 'Huis met de Paarse ruitjes'.

Bij een georganiseerde stadswandeling, al weer meer dan 10 jaar geleden, werd mij verteld dat het moeilijk en erg kostbaar was om deze kleur te maken. Intussen weten de rondleiders, wat de werkelijke oorzaak is, namelijk de invloed van zonlicht.

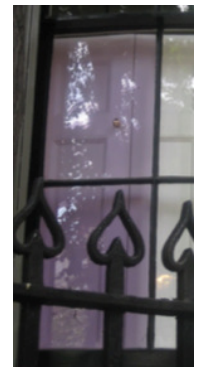

Benjamin Cohen, tabakshandelaar en bankier kocht dit koopmanshuis in 1780 en liet het verbouwen in Lodewijk XVI-stijl. Een rijk interieur met marmeren vloeren, stucwerkdecoraties op wanden en plafonds, geschilderd behang en houtsnijwerk in de vorm van tabaksbladeren en de ramen voorzien van glas in vele tinten paars.

Momenteel is het onderdeel van het klooster van de Zusters van Onze Lieve Vrouw van Amersfoort.

In Boston Beacon Hill (VS) staan vele monumentale panden in een exclusieve wijk waar het bijzonder fijn is om te wonen. Veel van deze woningen uit de achttiende en negentiende eeuw hebben glasruiten met een paarse kleur en worden "Lavenders" genoemd. Het vensterglas in deze wijk werd tijdens de bouw van uit Engeland geïmporteerd en bevat een te veel aan Mangaanoxide. Zonlicht op dit glas veroorzaakt een chemische reactie waarbij het glas van helder in de loop van tientallen jaren paars wordt.

De Rijksdienst voor Monumentenzorg publiceerde voor Restauratie en Beheer een speciaal item over Vensterglas (Nr 43 2005) en schrijft hierin o.a.:

'Glas heeft van zichzelf geen kleur, maar omdat in zand vrijwel altijd sporen ijzeroxide aanwezig zijn, heeft het huidige blanke glas een heel lichtgroene kleur, die vooral op de breuk te zien is. In het verleden heeft men getracht zuiver blank glas te maken, met wisselend succes. Een van de middelen die werden toegevoegd om glas te ontkleuren was mangaan. Hierdoor verkreeg men een blank glas, dat echter vrij kostbaar was. Glas met mangaan verkleurt echter onder invloed van zonlicht en krijgt een paarse kleur.'

Dit is de reden dat bijvoorbeeld aan de Amsterdamse grachtenhuizen voorkomen met paars glas. Later is men dit glas met opzet in die kleur gaan maken om de indruk te wekken rijk te zijn. Tegenwoordig is men in staat om zuiver blank glas te maken door heel zuiver zand te gebruiken of door het glasmengsel te ontkleuren, bijvoorbeeld door het verhogen van de smelttemperatuur.'

In deze publicatie staat een foto, van een paars gekleurde vensterruit. De randen die bedekt waren met stopverf zijn, blank gebleven omdat er geen zonlicht bij kon komen. Nu ging ik vaak (en nog steeds) met mijn fiets langs het Amersfoortse 'Huis met de Paarse ruitjes' en trof daar jaren geleden een glazenier aan die een gebroken paarse ruitje moest vervangen. Een stuk van de ruit kreeg ik mee.

De tweede stap: Ongeveer zes jaar geleden bezocht ik een handelaar in 2^e hands bouwmaterialen. Ergens in een hoek stond een kist met zo'n twintig glazen dakpannen van Petrus Regout & Co.

Binnen de vereniging had ik al eens twee andere glazen dakpannen gekocht. Deze zijn eigenlijk niet meer dan een vlakke glasplaat met duidelijk een paarse tint.

Het bijzondere van de dakpan van Petrus Regout & Co, die werd gemaakt in de periode 1870-1899 (en mogelijk nog iets eerder) is ook hier de kleur paars. Goede dakpannen overlappen elkaar en bij deze dakpan zie je duidelijk dat bij de overlapping de invloed van het zonlicht minder is geweest.

Het bedrijf van Petrus Regout produceerde overigens ook glazen (gas)buizen. In 1957 of daaromtrent heb ik deze voor het eerst gezien bij wegwerkzaamheden in Maastricht. Ze werden weggegooid. Deze groen gekleurde glazen buizen werden gebruikt voor de gasverlichting van straatlantaarns. De eerste glazen glasleidingen zijn te zien in het Museum van Ambachten in Gent.

Dakpan Petrus Regout & Co. Ca 1880

De derde stap: Vijf jaar geleden bezocht ik samen met mijn vrouw Mieke, de stad Seattle in de VS.

Het is de meest westelijke stad van Noord Amerika en ligt ca 80 kilometer onder Vancouver (CA) . Nu o.a. bekend door Boeing, Microsoft, Starbucks en Amazon. Verder ook door de Pilchuck Glass school, het glas museum in Tacoma en natuurlijk de Glaskunstenaar Dale Chihuly. (Zie het artikel over hem in DOF 122, 3^e kwartaal 2010)

De stad Seattle is genoemd naar het laatste opperhoofd van de Suquamish en Duwamish Indianen. In 1789 waren dat ongeveer 1200 mensen. Immigranten uit Europa kwamen hier pas in 1792 voor het eerst aan, na een lange barre tocht van 'Oost naar West'. De goudkoorts van 1848 bracht een stroom van gelukzoekers naar de Westkust van Amerika die niet alleen in California bleven maar ook naar het Noorden kwamen. Spoedig verloren de Indianen de ongelijke strijd met de indringers, hun leefgebied verwoest, hun buffels vanuit de trein nutteloos doodgeschoten. 'Het Grote Blanke Opperhoofd' (Franklin Pierce, van 1853-1857 President van Amerika) bood aan het stamgebied te kopen en op Kerstmis 1854 hield Seattle (ook wel geschreven als Sealth) zijn beroemde rede. 'Kun je de buffel terugkopen als de laatste gestorven is?' 'Hoe kun je lucht bezitten?' De volledige tekst, die nog altijd ontroerend is om te lezen en op internet te vinden is, werd op 29 oktober 1887 gepubliceerd in de Seattle Sunday Star door dr. Henry Smith die bij het uitspreken er van aanwezig was geweest. Seattle zelf was al in 1866 gestorven in het Suquamish Reservaat. Van zijn volk waren toen nog slechts enkele tientallen in leven. In 1865, vier jaar na het einde van de Burgeroorlog, werd Seattle als stad erkend. Eind jaren 1960 stuitte een classicus aan de Universiteit van Texas op overeenkomsten tussen de woorden van Seattle en de Griekse dichter Pindaros hetgeen hem er toe bracht de rede te herschrijven. De derde en bekendste versie is die uit 1970, geschreven door Ed Perry, hoogleraar theaterwetenschappen aan de Universiteit van Texas. Het is deze laatste weergave die het meest gebruikt wordt in kringen van natuurbeschermers en gelijkgestemden. In 1980 gaf Uitgeverij Jan van Arkel voor de Aktie Strohalm een boekje uit onder de titel 'Hoe kun je lucht bezitten?' waarin de drie versies van Seattle's toespraak integraal zijn opgenomen.

Op advies maakten we de 'Bill Speider tour' . Hij startte in 1954 met de redding van 'Pioneer Square', het oudste gedeelte van de stad. Dit plein was de voorgaande jaren behoorlijk in verval geraakt en bijna niemand wist meer, dat het gebouwd was op de ruïnes van huizen en gebouwen.

Er waren wel wat verhalen bekend over ondergrondse tunnels , maar niemand wist het fijne er van.

Het zijn ruïnes als gevolg van 'The Great Seattle Fire' die begon op 6 juni 1889 en die zo'n 29 huizenblokken vernietigde. Een aantal jaren later, in 1897, begon de Goldrush naar Alaska. Ruim 100.000 mensen gingen via Seattle naar het Noorden en er kwam weer geld binnen voor nieuwbouw, bovenop de ruïnes. Het lukte Bill Speider in 1972 om het plein en ruime omgeving inclusief alles onder de grond, te laten erkennen als 'Historisch District'. Kelders en tunnels onder het wegdek werden in kaart gebracht en de panden opgeknapt.

Rond 1910 waren in het wegdek een aantal lichtroosters aangebracht boven enkele tunnels en kelders. De rondleiding onder de grond gaat voor een groot gedeelte over een oorspronkelijke bestrating en je ziet tot twee verdiepingen hoog de gevels van toen.

En dan loop je onder een lichtrooster door en iedereen kleurt paars!

In het lichtrooster zitten grote glazen prisma's die in het begin blank waren maar door een te hoog gehalte aan mangaanoxide in 100 jaar tijd paars zijn geworden, zo vertelde onze gids.

De vierde stap: Op 19 juni 2012 was er een club bijeenkomst in het Glasmuseum te Veenhuizen,

Daar koop ik een mooie paarse Jeneverfles met opschrift 'H. Van Emden Posthoorn Gin'. Johan Soetens bekijkt de fles en zegt dan 'Wat een nepper!'.

Precies wat ik ook al wist, maar wat nog ontbrak aan mijn verhaal over paars glas, n.l. een fles, duidelijk met een oneigenlijke kleur.

Voorbeelden vroeg geperst Amerikaans glas.

Links midden: een door de zon UV licht gekleurd schenkkannetje en rechts het origineel.

Op de meest vriendelijke en natuurlijke manier kan glas verkleuren door zonlicht, net als bij vensterruiten en dakpannen.

EAPG Early American Pattern (of beter Pressed) Glass. is een verzamelaarsvereniging zoals de 'Oude Flesch' maar dan van vroeg Amerikaans geperst glas. Dat is glas geproduceerd grofweg tussen 1850 en 1910.

Het hete glas werd in ijzeren matrijs gegoten en geperst tot de gewenste vorm: een veel goedkopere manier dan eerst glas te blazen en na afkoeling te slijpen.

Tot het assortiment behoren water- en melkkannen, houders voor tandenstokers, roomschenkers, drinkbekers, zoutvaatjes, suikerkommen, cake schalen, complete serviezen, olielampen enz. Tot ca 1910-192 bijna altijd helder en kleurloos, letterlijk 'Cristall-Clear'.

Bekende fabrikanten waren onder andere McKee, Atterbury&Company, Heisy, Fostoria: in totaal ca 20 fabrikanten. Ieder van hen had zo

zijn eigen patronen en patenteerde die dan ook direct.

Zo zijn ongeveer 3000 patronen gepatenteerd, zoals Sunflower, Leaf, diverse patronen van wafels, sterren enz.

Het 'Flintglas' recept bevatte een kleine hoeveelheid loodmenie hetgeen een zekere ontkleurende werking heeft. Door de Burgeroorlog in Amerika die begon in 1861, ontstond een tekort aan loodmenie en de prijs liep hoog op.

Fabrikanten gingen over op het toevoegen van mangaanoxide om toch een helder glas te krijgen. Een nieuw middel om te ontkleuren, te weten Seleen, werd al in 1817 ontdekt maar pas in de 20^e eeuw toegepast. De EAPG verzamelaars vereniging maakt zich ernstig zorgen want hun 19^e eeuwse glas bevat mangaan en verkleurd terwijl het ontworpen was om kristalhelder te zijn en op geslepen kristal moest lijken. De kleur paars is dus niet origineel.

Het publiek koopt graag glas met een kleur maar hele verzamelingen verliezen hun oorspronkelijkheid. Beginnende verzamelaars betalen grif voor een gemanipuleerd object. Hele etalages, vitrines, kramen op marken liggen er vol mee. Bakken met glas worden nu onder een fel schijnende woestijn zon gezet of onder het licht van speciale UV lampen. Met deze laatste methode versnel het proces.

Vitrine met gekleurd persglas.

Mangaan, ook wel 'Glasblazerszeep' genoemd.

Er zijn voor glas vele recepten. Het algemeen bekende recept is zand, soda en/of potas en kalk.

De hoeveelheden ijzer kleuren het glas groen.

De groene kleur van "Waldglas" is ons bekend. Zo ook dat als je een stuk vensterglas van af de zijkant bekijkt je ziet dat het glas groen is. Mangaan werd in de oudheid al gebruikt als pigment om te verven.

Hiervoor werd het mineraal Pyrolusiet gebruikt dat voornamelijk mangaandioxide bevat.

De Romeinse glasblazers wisten al dat je met mangaandioxide glas kon 'wassen' ofwel ontkleuren. Mangaan is al eeuwen bekend onder de naam 'glasblazerszeep'. Andere stoffen waarmee je kunt ontkleuren zijn Seleen en loodmenie. Met Sesiumoxide's kun je glas zowel kleuren als ontkleuren.

Zonlicht, Ultra violet licht en Gammastraling.

Het zonlicht is opgebouwd uit een aantal kleuren, gelijk aan die van de regenboog.

Valt het licht door een prisma dan verschijnen deze kleuren ze worden gesplitst, in ieder hun specifieke golflengte.

Er is straling die wij niet zien maar wel voelen. Aan de kant van de kleur rood hebben we infrarode straling die we ervaren als warmte. Aan de kant van het violet is de UV straling en te veel geeft zonnebrand en erger.

UV licht bestaat in verschillende gradaties van matig tot heel intensief zoals bijvoorbeeld van een hoogtezon of, nog sterker, speciale lampen om te desinfecteren.

Gewoon zonlicht verkleurd glas met te veel mangaan langzaam naar paars. Worden de speciale lampen gebruikt dan gaat het een stuk sneller.

Het kan nog rigouzeuzer. Na het UV licht komt er Röntgen straling en daarna de nog radioactievare Gammastraling met Kobalt 60 of Cesium 137, gebruikt bij de het bestrijden van tumoren.

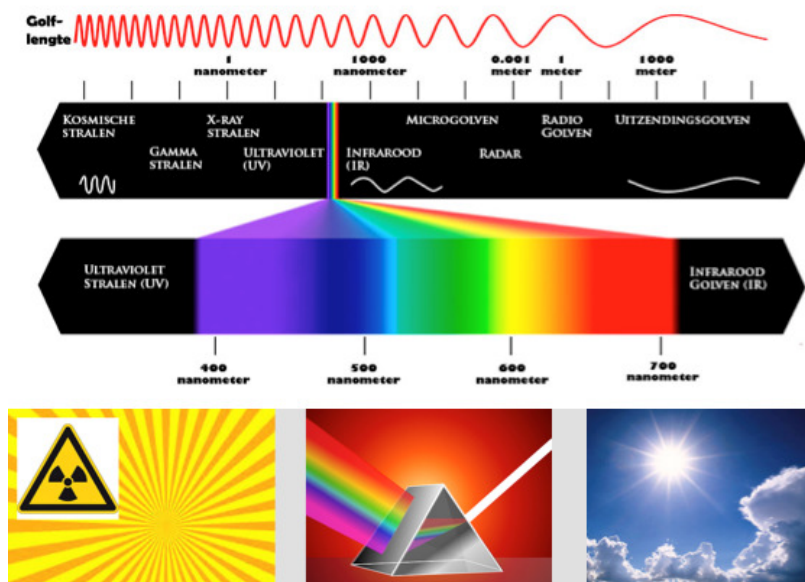
Mensen die glas met deze apparatuur behandelen en zo de kleur veranderen noemt men bij de verzamelclubs van vroeg Amerikaans geperst glas, flessen en glas-isolatoren 'Nukers'.

In de computerwereld is een 'nuker', een hacker die een computer kraakt om hem te vernietigen. Bij computerspelletjes is het iemand die uiterst destructieve fictieve nucleaire wapens gebruikt.

De genoemde clubs hebben een gedragscode, om door straling bewerkt glas te weren en mijn inziens terecht. Je bent bezig met vervalsing en inspelen op de hebzucht van de onwetende verzamelaar.

Voorbeeld van gemanipuleerde flessen

Totale stralings spectrum van radiogolven tot radioactieve gamma straling.

Rechts: Een Coca Cola flesje en een conservenpot vóór en ná Gamma bestraling.

Voorbeeld van verschillende merken isolatoren (meestal van telefoonmaatschappijen), vormen en kleuren.

Een ander speciaal verzamel item in o.a. Amerika zijn glazen telefoon- en stroom- isolatoren. Het zijn gemakkelijk te verzamelen objecten: niet te groot en met een relatief grote variëteit in vormen. Doorgaans gemaakt van simpel glas, vaak een hoog percentage 'glas uit de glasbak' en meestal wel wat mangaan bevattend. Standaard kleuren zijn lichtgroen, groen, aqua en transparant.

Het is binnen de kring van verzamelaars een plaag: relatief goedkope isolatoren worden voor paar dollar gekocht, bestraald en voor 100 dollar of meer verkocht.

Tot slot

Als ik in een museum, antiekwinkel of bij een verzamelaar ben kijk ik de laatste jaren, of een glas of fles een zweem van een paarse verkleuring heeft. Af en toe zie ik zoets, maar vraag mij dan altijd af of dit

door zonlicht komt. Ik weet wel dat ik thuis wat oudere blanke glaasjes al ruim 35 jaar op een zonnig plekje heb staan en waarachtig bij een enkele is de voet iets paars. Ik ben benieuwd of anderen dit eveneens waarnemen. Belangrijk is dat lichtgevoelig blank glas niet te veel en langdurig in de volle zon mag staan, het verliest z'n oorspronkelijke blanke kleur. Een thema waar ik nu wat meer op ga letten.

Referenties: o.a. websites van:
EAPG Early American Pattern glass (Sun Purple glass),
Cecilmunsey.com (Bottle irradiation),
sha.org (Bottles/color),
nia.com (National insulator association) en
<http://dumpdiggers.blogspot.nl>

IN PURSUIT OF PURPLE

SUMMARY

For many years, in the old city of Amersfoort, the author passed by a 18th century mansion, known as 'House with the Purple Windows'. Tour guides used to tell that window panes such as these were very exclusive and expensive. However, the purple color is the result of exposure to sunlight of glass that has been decolorized with manganese oxide. Similar effects can be seen in Boston Beacon Hill (USA) due to the fact that many of the 18th and 19th century mansions there were provided with window panes, imported from England. Visitors to the city of Amsterdam, strolling along the 'Herengracht' might pass by number 564: a canal house, built in 1718, with purple windows, the effect also due to the use of manganese oxide. Confronted with this phenomenon the author acquired a long lasting fascination with the subject.

A number of years ago he found a couple of glass roof tiles, made from clear glass in the factory of Petrus Regout in Maastricht, the city in the south of Holland where, with an interruption of a hundred years, glass has been made from 1645 till today. The tile, during its useful life duly overlapped by its neighbouring ones, had turned deep amethyst in the area exposed to sunlight.

In 2010, during a visit to Seattle, USA, he was able to visit the underground areas of Pioneer Square, the result of the devastating fire that, on the 6th of June 1889, laid 29 blocks of the city in ashes. In later years new buildings were constructed on top of the ruins and it was not before 1954 that efforts were made to preserve the historical remains and make them accessible to the public. While taking part in the 'Bill Speider Tour' that guides tourists under the actual street level, he noticed the glass tiles that, in 1911, had been put into the pavement above. A hundred year of exposure to sunlight had turned them purple!

This effect of ultra violet light on glass that has been decolorized with manganese oxide is of serious concern to the members of the EAPG, the Early American Pressed Glass collectors society. Due to the Civil War (1861-1865) a shortage of red lead, or minium (Pb_3O_4) until then used as a decolorizer, led to the use of manganese oxyde. Collectors of glass objects that were meant to look like cut crystal must be very careful displaying them if they do not want their precious pieces to slowly turn amethyst.

The purple windows of the Amsterdam canal house.

A completely different story is the coloring of glass objects by Röntgen or radioactive Gamma radiation, using Kobalt 60 or Cesium 137, that is normally employed against malignant growths. Glass that has been treated with radiation such as these can turn into a very unusual color, as is shown on the previous page. Inexperienced collectors, in search of rare specimens of bottles or insulators can easily fall victim to unreliable traders on E-bay paying tenfold of the real value for what they thought to be a rare find. People who manipulate glass this way are called 'Nukers' after the computer hackers. Bottle and antique glass collectors' societies have a rule to keep them out of their midst. (JS)

*Left: Purple Figured flask, America, Stiegel Glass Factory, Manheim PA, ca. 1770;
Under left: Group of common flint glass bottles, treated with Gamma rays;
Right: Porters Pain King bottle, ca. 1890, colored amethyst by natural light. On the right a similar bottle with original label.*

GLAS in zweden

Willem van Traa

Wie 'Zweden en glas' intikt komt al snel uit op de regio 'Glasrikt' in het zuidwesten van de provincie Småland, met glasfabrieken, studio's en namen als Orrefors en Kosta Boda. De laatstgenoemde begon in 1742 en werkte lang met Tsjechische glaswerkers uit Bohemen en Moravië. Geen wonder dus dat er glas in de algemeen gangbare Europese stijl gemaakt werd, dat weinig specifiek Zweeds had. Na een tijd viel dat bij de afnemers niet meer in de smaak en in 1897 gooide men het roer radicaal om. Gunnar Gunnarsson Wennerberg, die al naam had gemaakt in de ceramiek, werd in dienst genomen. Het daarop vervaardigde 'Zweedse' glas werd al snel weer succesvol in binnen- en buitenland en is nog steeds zeer gezocht. Orrefors, gebouwd op de grondvesten van een verlaten 18^e eeuwse ijzergieterij, is van 1898 en volgde vanaf het begin met succes de 'Zweedse' stijl. Na vele ups- en downs gingen beide in 1989 samen in de Orrefors Kosta Boda AB, maar bleven onder de eigen naam (www.orrefors.com en www.kostaboda.com) werken. Over beide is een reeks van goede boeken geschreven en hun jaarlijkse catalogi en producten zijn wereldwijd te koop.

In het vroege voorjaar was ik een paar dagen in Stockholm, te kort om helemaal naar Småland te gaan, maar lang genoeg om in de musea te begrijpen dat Zweden al veel eerder glas kende dan in de 18^e eeuw. Het eerste glas was niet van eigen bodem maar kwam van ver, uit de bakermat van het glas in het Midden-Oosten. Op een aantal plaatsen zijn in Zweden

graven met glaskralen gevonden. Dat dit niet uitzonderlijk was, bewijst een recente vondst van 44 Mesopotamische kralen in Denemarken (Journal of Archeological Science, jan. 2015) of ook vondsten in ons eigen land. Nu nauwelijks voor te stellen dat al 3000 jaar geleden over zo'n lange afstand handel werd gedreven. De kralen werden geruild voor het barnsteen dat aan de kusten van de Oostzee werd gevonden en in het Oosten als sieraden werd verwerkt. De handel in barnsteen was het eerste lange-afstand handelsverkeer dat we in Europa gekend hebben, via de Weichsel/Vistula door Polen en Hongarije naar Noord-Italië en verder via de zee. Hoewel het Romeinse rijk nooit zover noordelijk is geraakt is daar toch aardig wat van hun glas terecht gekomen, afgaande op wat er is gevonden.

Kralen uit de Vikingperiode 9e - 11e eeuw, grafvondst; 44 Mesopotamische kralen, ca. 1000 BC, grafvondst uit Denemarken. Een groep ruwe Barnsteen, zoals nu op Ebay wordt aangeboden. Rechts: drie bekers: laat Romeins 3^e/4^e eeuw, gevonden in Gotland.

Ook in die periode was barnsteen het ruilmiddel. We weten dat Keizer Nero een handelsmissie naar het noorden zond om barnsteen te kopen. Met het Christendom nam de vraag naar barnsteen toe: kralen voor Rozenkransen.

Menigeen is er mee grootgebracht: de schoolplaten van Johan Herman Isings. Hier een van de meest bekende: 'de Noormannen voor Dorestad'. Rechts: twee Merovingische bekers 4^e-5^e eeuw.

Maar ook in die 'Frankische' periode is er geen spoor te vinden van een eigen glasproductie. Zolang er barnsteen was, kon men gemakkelijker glas ruilen. Of men moest het zelf te gaan halen.

Want halen deden ze het! Vanaf de 9^e eeuw krijgt heel Europa te maken met de, na ABBA wellicht bekendste Noordelijke groep, de Noormannen ofwel de Vikingen. Op hun plundertochten moet ook glas buit gemaakt zijn, hoewel ik mij afvraag hoeveel daarvan -heel- hun woonplaatsen bereikt zal hebben. We weten dat de Noormannen niet alleen West-Europa bezochten, maar dat ze Groenland en Noord-Amerika 'ontdekten', tot diep in Rusland kwamen (Kiev zou hun stad zijn geweest) en ook de Middellandse Zee bevoeren, tot in Byzantium. Niet onwaarschijnlijk dus dat vooral uit het laatstgenoemde gebied bij de buit, naast goud, zilver en slaven, ook glazen voorwerpen geweest moeten zijn. In latere tijden verlegden de Noormannen hun focus. Het ging minder om plunderen dan om het veroveren van land, zoals delen van Angelsaksisch

Engeland, Normandië of Friesland. Ook traden ze als huurling in dienst, zoals de lijfwacht van de Oost-Romeinse keizer (de Varangische garde). In de contacten of de handel met het thuisland zal glas ook wel een rol hebben gespeeld. Ik heb helaas tot dusver geen verwijzing naar kunnen vinden. Nu is mijn kennis van het Zweeds zeer gering, zodat ik slechts Engelse of Duitstalige literatuur kan gebruiken. Maar ik kan me niet goed voorstellen dat Zweedse glashistorici zich daarmee niet bezig hebben gehouden. In ieder geval zijn de uit die tijd gevonden glasfragmenten niet afkomstig uit het land zelf.

Deze Strijksteen lag in de Middeleeuwse sectie, maar is waarschijnlijk 18^e of 19^e eeuw. Rechts: Fles met geëmailleerd familiewapen van Baron Ake Ulfspärre (1597-1657).

*Onder:
twee 'Buidelbekers',
6^e-9^e eeuw.*

Links: Bierhumpen, gedateerd '1646', maar waarschijnlijk uit 2^e helft 19^e eeuw. Boven: Twee flessen in de vorm van pistolen, gedateerd '1615' en '1618', Duitsland.

Onder: : Beker met geëmailleerd portret van Karl XII met lofdicht, vroeg 18^e eeuw. Karl was in Duitsland populair omdat hij de privileges van de vorsten/adel aan banden legde.

Laat, want pas in de 16^e eeuw begon Zweden zelf glas te maken. Koning Gustav Wasa (1496-1560) en de adel, die de bossen bezaten en dus de grondstoffen, namen Duitse en Italiaanse glasblazers in dienst. De eerste glashutten waren bescheiden van omvang en lagen in de buurt van Stockholm. Hun productie bestond uit drinkglazen, flessen in alle maten en soorten en vlakglas voor beglazing. Omdat glas in de beginperiode duur was, waren vooral de adel en de kerk de belangrijkste afnemers. Daarbij had het Hof de gewoonte om glazen kapot te gooien bij feesten, wat voor een niet aflatende vraag naar nieuw glas zorgde. Naar mate glas in de 17^e en 18^e eeuw goedkoper en dus ruimer beschikbaar werd, vestigde men zich ook op andere plaatsen

in Zweden, waar er maar hout en zand beschikbaar was. Zweden volgde de Europese Mercantilistische trend om geld te verdienen door zelf te produceren en te exporteren en de buitenlandse import met hoge tarieven zoveel mogelijk buiten de deur te houden. Hoe dat succesvol kon zijn als elk land eenzelfde politiek volgde, blijft voor mij een raadsel. In de 19^e eeuw ontwikkelde de Zweedse glasproductie zich eender als in de rest van Europa, men ging over op steenkool, kocht nieuwe technologische machines, waardoor schaalvergroting nodig en bedrijfsbeëindigingen onvermijdelijk werden.

Het Zweedse Historische Museum (www.historiska.se) is gevestigd in een oude kazerne uit de 18^e/19^e eeuw met een ruim opgezette nieuwbouw, waarin educatieve

diensten, restaurant (aanrader, want goed en goedkoop!) en een museumwinkel die helaas weinig voorstelt. Zoals verwacht trof ik er een uitgebreid chronologisch overzicht van de geschiedenis van het land. Veel aandacht voor de Vikingen: schepen, helmen, diverse wapens, religieuze voorwerpen en sieraden.

Tot lantaarns omgebouwde bekers, eerste helft 19^e eeuw. Hierboven: Beker in Rubingold glas met gouden monteringen uit Augsburg, door generaal Wennestedt uit Rusland meegebracht.

Alles is ruim en overzichtelijk opgesteld en voorzien van een veelheid van touch-screen toelichting, gelukkig ook in het Engels. Ik focus op het glas, dat bij de kralen begint, doorgaat naar Romeins en vroeg-Middeleeuws glas en daar abrupt stopt. Gelukkig is het Nordiska Museet (www.nordiskamuseet.de) er niet ver vandaan. Dit, in een Rijksmuseumachtig gebouw gevestigd (1907), museum voor toegepaste kunsten is van alle markten thuis met Volkskunst, Strindberg, poppehuizen, speelgoed, tafolgebruiken, mode en een afdeling over de Sami (vroeger de Lappen genoemd). Daarnaast staat er, verspreid over de verdiepingen, een grote glascollectie, die de 16^e eeuw tot aan de moderne tijd dekt. Gelukkig is dit museum nog niet aan de moderne museuminzichten uitgeleverd, zodat het gewoon vol staat met voorwerpen, die met enkele verklarende bordjes toegelicht worden. Dat is wel minder leuk voor toevallige bezoekers, maar voor mij is het een genoegen er rond te lopen en te kijken naar alles wat er staat.

Een bezoek aan beide musea nam me zowat een hele dag, temeer omdat ik 'alles' fotograferen wilde, omdat ik geen goede catalogi kon vinden. Later kon ik in de stad nog twee boekjes kopen, waarvan één in het Engels door J.A.M. Smit over een stip-gegraveerd glas in de Zuid-Zweedse universiteitsstad Lund. De ander is in het Zweeds maar de titel 'Glas fram Romare till Vikingar' kan ik wel te begrijpen en de foto's zijn goed. Veel tijd om ook nog uitgebreid antiekwinkels te bezoeken had ik niet meer en wat ik zag bleef in de 19^e eeuw steken. Reden genoeg om nog eens voor wat langere tijd terug te gaan om ook 'Glasriket' in Småland te bezoeken.

Links van boven naar beneden :

Twee gegraveerde en deels vergulde wijnglazen met monogram, 18^e eeuw;

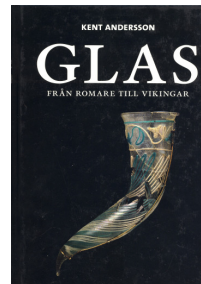
Souvenirglas uit Karlsbad, Bohemen (nu Karlovy Vary), rond 1830;

Karaf en glazen, 2^e helft 18^e eeuw, waarschijnlijk Duitsland. Rechts idem:

Inktpotje, eerste helft 19^e eeuw; Zandstrooier, deel van inktstel, eerste helft 19^e eeuw

A STIPPLED GOBLET
IN KULTUREN
LUND

GLASS IN SWEDEN

SUMMARY

Glassmaking came late to Sweden. It was only in the 1st quarter of the 16th century that the first Swedish glass furnaces were put into action by the royalty and nobility who owned the forests and thus the raw materials for making glass. Before that all glass in Sweden was imported, in exchange for amber of which was found in abundance along the coastline of the Baltic sea, so much so, that initially the locals couldn't believe anyone would pay for it. However they soon discovered its worth and amber became the foremost export product of the Baltic region. As early as 1000 BC. glass beads from Mesopotamia were found in Nordic graves. The trade routes crossed the Baltic sea, followed the Polish river Vistula deep into Eastern Europe and hence to the Adriatic Sea and further on. Glass and other 'goodies' travelled the opposite way. Quite unbelievable that (so early) such long distance trade lines existed for such a long time. It is recorded that the Roman Emperor Nero sent a trade mission to the North to purchase amber. And once Christianity made its way into Europe the demand for amber increased for Rosary beads and, of course, for jewellery. Glass not only arrived in the North as a result of trade. From the 8th century on the Vikings sailed out to get whatever they needed, as Europe found out the hard way. Their raids into England and Western Europe are well known, but they also sailed into Russia (Kiev is supposed to be their town) and the Mediterranean, pillaging Rome and Byzantium for gold, silver and slaves. Undoubtedly, glass was also part of their loot, although I wonder how much of that arrived intact in Sweden at the end of their journeys. Back to the 1500's when King Gustav Wasa (1496-1560) was one of the entrepreneurs of the first glass houses in Sweden. These were small enterprises as glass was expensive and only the court, high nobility and the church could afford it. They were conveniently situated near Stockholm where smashing glasses at feasts was fashionable at the court. They produced glasses, bottles of all sorts and flat glass for the windows of castles and churches. Due to improved techniques

glass became cheaper in the 17th and 18th centuries and glass houses were founded all over Sweden, wherever there was wood available and customers near. The still operational glass manufacture of Kosta Boda (www.kostaboda.com) started in 1742 in a region of the south western province of Småland, now known as 'Glasriket'. At first it was operated by Czech glassworkers, much later to be replaced by Swedes. Its world fame started when in 1897 a Swedish designer, Gunnar Gunnarson Wennerberg, was hired. He introduced what is now known as the Swedish style, soon to be adapted by other manufactures, such as Orrefors (Early this year I visited Stockholm for a few days, not enough time to go to Småland, but long enough to visit the Swedish Historical Museum, Historiska Museet (www.historiska.se) and the Museum for applied Arts, Nordiska Museet (www.nordiskamuseet.de), both housed in impressive 18th and late 19th buildings. Unfortunately neither of them had a good catalogue available.

Left: Brochure of the Museum for Applied Arts, Stockholm; Beads, probably a funeral gift, Middle Eastern, 9th-11th century. Right: Funnel-shaped drinking horn, funeral gift, around 800 A.D. ; Big-sized Swedish Beer tumbler 17th-19th century.

Gebiologeerd door gebruiksglas **HANS BOEYEN**

EEN LID STELT ZICH VOOR:

Interview door Coos van Deursen

Je hebt voor elke verzameling ruimte nodig. Of je nu postzegels, sigarenbandjes, (komen daarnog wel eens nieuwe merken bij?) postzegels of oude munten verzamelt, je moet veel opbergruimte hebben. Soms is een enkele plank in een kast voldoende maar voor het verzamelen van 'oud gebruiksglas' ben je er niet met een plankje tegen de muur. Dat vraagt al gauw een paar vitrines en de ombouw van een kinderkamer tot een kleine tentoonstellingsruimte. En ook dan nog moet je de verzameling bescheiden houden. Als je

streeft naar een brede variatie aan gebruiksglas dan moet je over heel veel ruimte beschikken. En dat heeft Hans Boeyen, waar wij (Johan Soetens en ik) op bezoek zijn in overvloed! Hij woont met Anne zijn vrouw in Ottoland. De naam doet denken aan het één of andere pretpark, maar het is een piepklein dorpje in de Alblasserwaard, op de lijn van Schoonhoven aan de Lek en Hardinxveld-Giessendam aan de Merwede. Er zijn geen straatnamen, de tom-tom heeft genoeg aan het huisnummer om je voor de deur af te leveren.

Ja, en achter die deur, daar val je van de ene verbazing in de andere. Hans en Anne wonen in een monumentale boerderij met het woongedeelte voorin en de stallen en zolders er achter. Een zee van ruimte waardoor Hans zijn verzameldrift geen beperking op heeft hoeven leggen. In de meer dan 35 jaar dat hij hier woont heeft hij een collectie 'oud gebruiksglas' opgebouwd waarin elke geïnteresseerde verzamelaar uren zou kunnen doorbrengen.

In tegenstelling tot vele van onze leden die zich op enkele segmenten van glas hebben vastgelegd is Hans erin geslaagd om nagenoeg van elk voorwerp dat als gebruiksglas dienst heeft gedaan één of meerdere exemplaren aan zijn collectie toe te voegen. Er is zoveel dat het geen zin heeft om daar middels foto's een idee van te geven. Daarom besluiten we slechts een aantal bijzondere objecten af te beelden. Dat daardoor tekst en afbeeldingen niet aldoor op elkaar zullen aansluiten moeten we dan maar voor lief nemen.

Flessen, in alle vormen, maten en kleuren! Maar daarnaast ook glazen kandelaars, strijk 'ijzers', maasbollen om de sokken te stoppen, vizels, wrijfijzers om verfpoeeder klontvrij te maken, vazen veelal met een ingebrande beschildering, halve bollen met een gat om plantjes sneller te laten uitkomen z.g. tuinklokken. En bloembollenglazen. De opsomming is verre van compleet! En dat staat allemaal op planken, langs lange wanden keurig netjes naast elkaar. En als Hans begint er toelichtingen bij te geven dan hoor je van elk object waar het werd gevonden, de datering, de fabricagewijze en blijkt hij **gebiologeerd** te zijn door gebruiksglas.

Links: Een vijftal glazen kandelaars, 19^e eeuw. Rechts: Olielamp, Frans, 19^e eeuw.

Onder: Zeer vroege (ca. 1700) Elzasser bollonvormige fles met uitwaaiende lip, met pontielmerk. De fles is gemaakt van flinterdun glas en werd vermoedelijk, net als de latere typen uit de Elzas, beschermd door een gevlochten mand.

Hans Boeyen.

Al meer dan 30 jaar lid van onze vereniging. Intussen een zestiger. Fors van gestalte. Op zijn leeftijd nog alternatief gekleed en gekapt. De zoon en kleinzoon van een kleermaker. Als kind altijd al bezig met het verzamelen van kleinigheden, suikerzakjes, sigarenbandjes (ik ben vergeten te vragen of hij die nog ergens heeft staan).

Ik begin met wat routinevragen over het 'hoe en wat'.

Hans begint te vertellen:

via een oom werd mijn interesse in antieke meubelen gewekt, die wist daar veel over te vertellen. Ik begon als jongen, met het restaureren van meubels en zocht op rommelmarkten naar sleutels en sloten. Een leuke hobby. Maar je begrijpt wel dat ik daar niet mijn beroep van gemaakt heb.

Ik ging biologie studeren. In Utrecht. Op een ochtend zat ik, aan de koffietafel, naast iemand die heel enthousiast over "het Maastrichtse aardewerk" vertelde. Hij was lid van een vereniging van verzamelaars van aardewerk serviezen en andere gebruiksvoorwerpen van Mosa en Regout. Ik vond het erg interessant en werd lid van die vereniging en zo begon ik bepaalde objecten van aardewerk te verzamelen.

Mijn interesse voor flessen, voor glas kwam wat later. Ik vergezelde op een dag mijn ouders die eens naar een rommelmarkt bij hen in het Buurthuis wilden gaan. Daar zag ik een forse fles staan met een lamp erop gemonteerd. Gelukkig met een losse fitting. Die fles sprak me aan omdat er een beschilderd lint op stond met de letters "zilverwater".

Ik vond dat wel aardig en kocht 'm voor 4 gulden.

Links: Vaas of schenkfles, Frans (Gresinge streek), 17^e eeuw; een topstuk uit de collectie! Rechts: Twee inktpotten, 19^e eeuw.

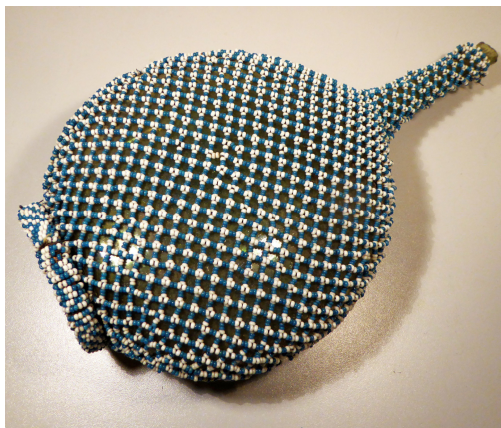
Onder: Amerikaanse z.g. pictural of historical flask met voorstelling van Generaal Taylor en tekst 'General Taylor Never Swurrenders'. Empire Vintage Glassworks. Copie van een fles uit 1850.

Natuurlijk wilde ik graag weten wat die naam 'silverwater' betekende. Je kon toen nog niet googelen en daarom vroeg ik het aan Guus Lange, die 't ook niet wist maar aan de hand van foto's in boeken mij wel duidelijk maakte dat dit een waardevolle fles moest zijn. Guus wilde hem graag van mij overnemen. Ik had daar eigenlijk geen zin in, maar mijn vrouw drong er bij mij op aan 'verkoop die fles toch' en ik ging door de knieën. Alhoewel ik er een aardige winst op maakte, had ik toch meteen al spijt dat ik 'm had weggedaan. Via Guus ben ik wel lid geworden van onze vereniging en van hem leerde ik heel wat bijzonderheden. Ik

bezocht vaak samen met Pieter Oostlander verschillende 'bric en brac' markten in het buitenland, vooral in Frankrijk en altijd kwamen we met interessante vondsten naar huis. We waren behoorlijk fanatiek. Soms verkochten we een deel daarvan op markten in Nederland zoals op de Veemarkt in Utrecht, zodat we weer wat geld kregen om de hobby uit te breiden. Na het overlijden van Guus heb ik mijn allereerste fles weer terug kunnen kopen. Hij staat daar in die vitrine!

Inderdaad, ik had die grote likeurflessen al meteen bij het binnenkomen in de kamer zien staan. Je ziet ze trouwens niet gemakkelijk over 't hoofd. Ze staan naast anderen, ook met opschriften en bij de z.g. "lamsbouten" met de kenmerkende platte achterkant

Links: Zeer vroege (17^e eeuw) enigszins bolle Spawaterfles, omvlochten met een mandje met glazen kralen. Onbekend of dit origineel kan zijn of later in huisvlijt vervaardigd. Voor aanvullend commentaar Houden we ons aanbevolen.

Rechts: Enkele oude visnetdrijvers.

Geheel links: Fles van Engelse oorsprong, 1790-1820. Het gebruik niet geheel zeker maar het wordt geacht een zuigfles te zijn. (Arlene Palmer; Glass in Early America', Winterthur Museum, 1993. Pag. 368)

Rechts: Platte flessen voor snuiftabak, 19^e eeuw. Nailsea Glassworks, Somerset, UK

Hoe verliepen de jaren dan na je studie biologie?

Het was een tijd waarin je, toen ik afgestudeerd was, moeilijk aan een baan kon komen. Ik had soms tijdelijke contracten van 6 maanden of een jaar. Tot ik solliciteerde op een functie bij het Afvalwater zuiveringsbedrijf van Dordrecht. Deze instantie bewaakt de kwaliteit van het oppervlaktewater, doet analyses en stelt vast of de biotoop voor- of achteruitgaat. In die jaren werd er nogal wat troep op het oppervlaktewater geloosd en door onze rapportages werden daar tegenmaatregelen voor getroffen. Mijn vrouw had toen een baan in Utrecht, ikzelf in Dordrecht en we zijn dus halverwege gaan wonen. Na 22 jaar zijn we uit elkaar gegaan. Maar gelukkig heb ik Anne ontmoet met wie ik het inmiddels al 12 jaar heel goed vinden kan. Intussen is mijn werk wat anders van karakter geworden, het instituut is verplaatst naar Ridderkerk en ik ben nu meer beleidsmatig bezig.

Ik vind het moeilijk om zijn leeftijd te schatten, vraag er dus maar even naar.

Ik ben nu 61 en zal nog een 6 tot 7 jaar aan 't werk blijven.

Buiten had ik een bord zien staan : "te koop" Ga je verhuizen?

Ja, dat is de bedoeling. We zijn al ver in de onderhandeling over de verkoop en als het rond komt denken we iets te gaan betrekken in Breda.

Nou, dan staat je wel een klus te wachten om al dit glas, zonder breuk, over te brengen.

Ja, dat is geen kleinigheid. We zijn hier en daar al aan het inpakken en opruimen. Maar het ideale huis hebben we nog niet gevonden. Het moet lange wanden hebben waar kasten tegen aan gezet kunnen worden. Breda is een gezellige stad. Daar voelen Anne en ik ons thuis en het rijden naar ons werk is geen probleem. Anne werkt bij een welzijnsorganisatie. Ze begeleidt vrijwilligers die bij welzijnsinstellingen hand- en spandiensten verrichten. En de zoon en dochter van Anne komen ons vast en zeker bij de verhuizing helpen.

Houdt Anne ook van deze hobby?

Nou, ze heeft er wel belangstelling voor. Gaat ook altijd mee naar onze bijeenkomsten. Maar zij houdt het binnen de perken. Ze verzamelt zalfpotjes van aardewerk englas!

Boven: Glazen kegel met pontielmerk. Vermoedelijk gebruikt voor het stoppen van kousen. Leeftijd onbekend. Midden: Twee gegraveerde vazen. Links Frans, begin 19^e eeuw. Rechts Spaans, 18^e eeuw (Olga Michailowa; 'Spanish Glass in the Hermitage', Leningrad 1970, pag 89)
Onder: Vrij geblazen vazen in Biedermeier stijl, 1850-1880.

Links: Stampers voor gebruik in glazen vizels. Rechts: Drie wrijfglazen, gebruikt om verpigmenten fijn te wrijven.

In de kamer, waar we dit gesprekje voeren (het valt me overigens op hoe spraakzaam Hans is, als hij het over zijn hobby heeft, terwijl ik hem meer als zwijgzamer type had ingeschat) staan naast enkele vitrines met flessen van formidabele afmetingen zoals die likeurflessen die ik al noemde. ook een **drumstel!**

Ik was op de Middelbare school 'de drummer van de band'! Ik heb op zolder nog twee drumstellen staan, daaraan kon ik werkelijk niet voorbijlopen toen ik ze in Frankrijk zag staan, ze zijn uit 1960, heb ik ze alle drie gekocht. Eén heb ik intussen verkocht. Op mijn werk hebben wij ook een band en daar speel ik in. En natuurlijk hier in de kamer. Niemand heeft er last van.

Heb je muziekles gehad, vraag ik.

Nee ik heb het me zelf aangeleerd.

Ik vraag of hij even een roffeltje wil geven.

Hij neemt op het krukje achter het drumstel plaats en meteen klinken de trommels, de bekkens, de grote trom ritmisch door de kamer. Hij heeft er duidelijk plezier in.

Intussen is Anne thuisgekomen. Uit haar werk eerst door naar de supermarkt voor de boodschappen en daarna door naar de gym. Ze vraagt belangstellend hoe we de avond hebben doorgebracht en of alles goed is gegaan. We spreken voor de zoveelste keer onze verbazing uit over de aantallen en de veelzijdigheid van dit glas. En niet te vergeten ook nog de rijen koperen kandelaars en de voorwerpen van aardewerk die wij boven gezien hebben.

Anne vraagt of we ook nog in de kelder hebben gekeken naar de collectie stenen kruiken! Nee, dat hebben we niet. Als die collectie net zo omvangrijk is als wat wij boven op de zolder(s) hebben gezien....! We nemen afscheid. Bedanken Hans en Anne voor de hartelijke ontvangst. Rijden achteruit de weg op, Hans kijkt of alles veilig is. Het grind op het erf knarst onder de banden. Wij draaien de weg op het open landschap in met de lage horizon zonder storende bebouwing, door de weidse polders met aan de donkere hemel de halve maan, terug naar huis.

Links: kwispedoor, 19e eeuw, in prachtige kobaltblauwe kleur. Vermoedelijk gebruikt in een café o.d. ten behoeve van gebruikers van pruimtabak. Rechts: Platte bak met schenktuit. Zweden, vermoedelijk begin 19e eeuw. De prachtige paarse kleur doet vermoeden dat het een artikel uit een apotheek geweest is.

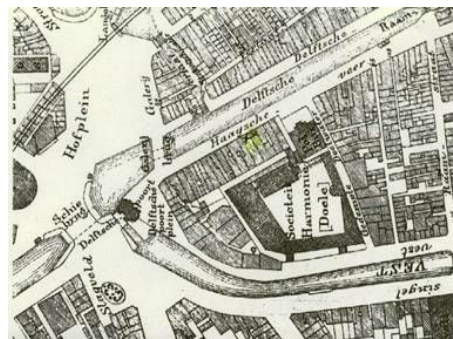
EEN SAPFLESJE ALS RELEKWIE

Evert Hellebrekers

Op 14 mei van dit jaar was het 75 jaar geleden dat de Duitse Luftwaffe Rotterdam verwoestte.

De thans levenden die dat bewust meegemaakt hebben behoren nu volgens het Bijbelboek Prediker tot de zeer sterken maar zullen nooit de traumatische ervaring vergeten hoe hun vertrouwde omgeving van huis en haard, school, kerk en fabriek gereduceerd werd tot een gloeiende, rokende puinhoop van waaruit vrijwel niets gered kon worden. De enkele voorwerpen die, hoe beschadigd ook, later nog werden teruggevonden zijn vaak zuinig bewaard als een herinnering aan voorgoed verwoest verleden. Zo ook door Evert Hellebrekers. Hij vertelt:

Aan het Haagsche Veer in Rotterdam was de Distilleerderij en Likeurstokerij van H. Hellebrekers (sinds 1860) gevestigd. De situatie zoals die op voor-oorlogse stadskaarten te zien was is tegenwoordig nauwelijks meer herkenbaar want op 14 mei 1940 werd ook dit bedrijf getroffen door het rampzalige bombardement dat alles in puin legde. Slechts wat muurresten en een trotse schoorsteen stonden nog overeind maar verder ging vrijwel al het historisch materiaal verloren.

In de jaren 1950 werd mij een buikig flesje overhandigd dat destijds gevonden was tussen het puin van ons bedrijf en dat

duidelijk door de hitte van de brand was gedeformeerd. Ik vermoedde dat het een van die bolvormige likeurflessen geweest was waarin pepermuntlikeur werd gebotteld en was van plan het te koesteren als een relikwie maar toen ik het aan Johan Soetens liet zien dacht die meer aan een sodawater- of sapflesje. Wat een teleurstelling! Wat zou een sapflesje nu te maken hebben met ons familiebedrijf?

Einde van de relikwie status.

Maar soms komen de gebeurtenissen op wonderlijke manier samen.

Een opkoper in Frankrijk van oude archieven bood een briefwisseling aan tussen mijn grootvader Henri Hellebrekers en een Cognachuis. Er waren brieven bij uit 1899, 1909 en 1911 met een bijzonder fraai briefhoofd. Vooral die uit 1909 was interessant want behalve het pand aan het Haagse Veer stond in een kadertje nóg een fabriekspand afgebeeld. Dat bleek een mij, als 5^e generatie, totaal onbekende dochteronderneming te zijn: de Stoomvruchtensapfabriek 'Ceruba', ooit gevestigd aan de Weenastraat 28, niet ver van de hoofdvestiging gelegen. Bovendien bevonden zich in ons archief een drietal glasnegatieven waarop de achtergevels van enkele bedrijfspanden te zien zijn. Tot nu toe waren die niet te herleiden tot het complex aan het Haagse Veer en ze verdienen bouwkundig niet de schoonheidsprijs maar ze bleken wel te corresponderen met het gevelpatroon van de sapfabriek. Dus dáár kwam dat sapflesje vandaan!

Het herwon onmiddellijk zijn relikwie status.

Zoals bekend maakte het Duitse bombardement een definitief einde aan de hier beschreven bebouwing. Wonderlijk genoeg had de architect Berlage al in 1921 voorgesteld ten behoeve van het steeds drukker wordende verkeer bepaalde sloopwerk-zaamheden uit te voeren maar dat plan bleek te duur. (bron: Prof. Ir. J.G. / W. Th Ten Bosch Wattjes: 'Rotterdam en hoe het bouwde' Sijthoff Leiden 1941).

*Hierboven: De brief uit 1909 met in het briefhoofd de afbeelding van de sapfabriek 'Ceruba'.
Daaronder: afdruk van de drie glasnegatieven uit het Hellebrekers archief waarop de achtergevels staan afgebeeld.*

In 1929 kwam de zaak opnieuw in behandeling in de Gemeenteraad van 12 april. Voorgesteld werd om de beide noordelijkste panden van het complex Hellebrekers te onteigenen teneinde een betere doorstroming van het verkeer te verkrijgen maar ook dat voorstel haalde het niet vanwege de kosten. Het is dan wel triest en wrang dat in mei 1940 dit probleem radikaal werd opgelost en Gemeente en architecten uiteindelijk hun plannen konden verwezenlijken. **Maar tegen welk een prijs!**

Het Rotterdamsch Nieuwsblad van 12 april 1929:

Uit het verslag van de raadsvergadering in het Stadhuis.

'Spreker stelt derhalve met den heer v. Bodegom voor om de beide noordelijke percelen van het complex Hellebrekers te onteigenen'.

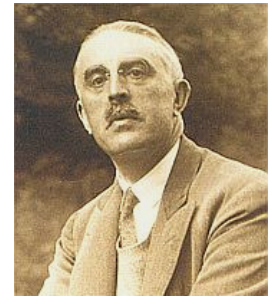
'De heer Kraayvanger gelooft dat de beide voorstellen Kranenburg de zaak zeer vertroebelen. Aan de volledige bedrijfschadevergoeding van de twee kleine percelen (bedoeld wordt de sapfabriek Ceruba) los van het grote perceel der firma Hellebrekers zal niet zijn te ontkomen'.

De stemming waarin het voorstel Kranenburg betreffende de onteigening van twee percelen der firma Hellebrekers wordt verworpen met 18 tegen 13 stemmen.

Uit de Nieuwe Rotterdamsche Courant van 12 april 1929:

'De heer Verheul achtte de onteigening van Hellebrekers, die grote sommen zou vergen, niet nodig'.

Julien Viard

Createur des Flacons

Johan Soetens

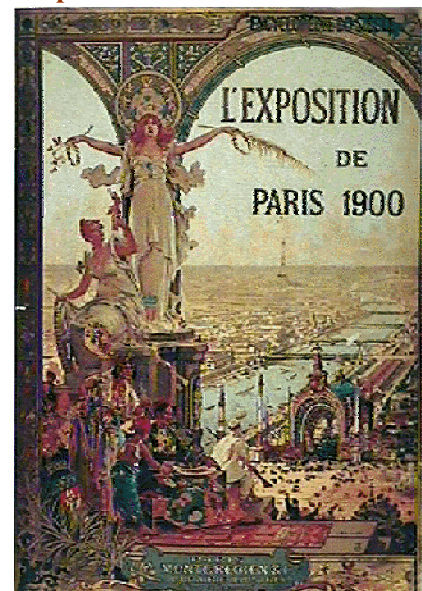
In het algemeen laten kunstrichtingen weinig sporen na op het terrein van verpakkingsmiddelen. In de meeste gevallen is de vormgeving daarvan immers traditioneel of gebruiksgericht gebonden. Leerdam koestert natuurlijk de nalatenschap van een reeks ontwerpers van verpakkingsglas maar deze hebben geen gemeenschappelijk verband met enige stijlrichting.

De grote uitzondering wordt gevormd door de Art Nouveau- en later de Art Deco kunststroming die vanaf 1900 het uiterlijk van de parfumverpakkingen grondig en voor altijd heeft veranderd. Het belangrijkste en meest bekende icoon daarvan is René Lalique. Diens positie is uniek als ontwerper die tevens twee glasfabrieken bestuurt: één nabij Fontainebleau en één (nog steeds bestaand) in de Elzas. Zijn oeuvre strekte zich uit naar een veelheid van glasobjecten en dito toepassingen en hij is in veel opzichten uitzonderlijk te noemen maar hij was beslist niet de enige die zich met het ontwerpen van flessen bezig hield.

Tegen het einde van de 19e eeuw ontstond de kunstrichting die aangeduid wordt als 'Art Nouveau'. De naam komt van een destijds gelijknamig etablissement voor decoratieve kunst in Parijs, in die jaren het artistieke middelpunt van Europa. Het was een reactie op de vele imitatiestijlen zoals neogothiek en neo classicisme, de interieurs met pauwenveren, zware draperiën en verguldsels en de slordige massaproducten van de juist opkomende industrie

Wij spraken hier in navolging van Duitsland trouwens eerder over 'Jugendstil' een term die ontleend was aan het sinds 1896 in München uitgegeven tijdschrift 'Die Jugend' waarvan de eerste jaargangen op karakteristieke manier waren geïllustreerd door de kunstenaar Otto Eckmann. Nadat de Nederlandse kunstenaar Jan Toorop voor de Delftsche Slaoliefabriek een affiche had gemaakt kwam hier tevens de term 'Slaoliestijl' in gebruik. Art Nouveau werd gekenmerkt door het gebruik van golvende lijnen, of dat nu plantenstengels waren of vrouwenharen en door gestyleerde ornamenten, arabesken en Oosterse symboliek. In 1900 vond in Parijs gedurende zes maanden de *Exposition Universelle* plaats hetgeen algemeen beschouwd wordt als het hoogtepunt van de Art Nouveau beweging. Millioenen bezoekers kwamen op deze tentoonstelling af om zich te vergapen aan al het moois dat daar te zien was.

**Boven: Pompeiaans fresco, 1^e eeuw. Rechts: Geslepen
parfumflacons, eind 19^e – begin 20^e eeuw. Fabriikaat Bacarat.
Hieronder: Glazen poederdoos D. 8,3 cm. uit 1920 en flacon
'Amour dans le coeur'**

De man die waarschijnlijk de meeste parfumflessen ooit ontworpen heeft was Julien Viard (1883-1938), de zoon van de beeldhouwer Clovis Viard (1857-1927), die zich gespecialiseerd had in het maken van bronzen sculpturen. Julien was eveneens als zodanig werkzaam. Van hem zijn zo'n driehonderd verschillende modellen parfumflacons bekend alsmede een aantal glazen poederdozen. Dat alles met een ongelofelijke rijkdom aan vorm en kleur. Wij kunnen hier slechts een aantal kenmerkende modellen afbeelden want het is ten enenmale onmogelijk om aan zijn werk voldoende recht te doen in een enkel artikel.

Tot aan het begin van de 20^e eeuw lieten de dames van de Beau Monde speciale, exclusieve flacons voor zich maken waarin ze de aangeschafte parfums bewaarden en die vaak duurder waren dan het parfum zelf. De Romeinse dames deden dat al, zoals een Pompeiaans fresco uit de eerste eeuw laat zien.

Een van de toonaangevende producenten van parfumflacons was Bacarat, waar de flessen na gereedkomen zorgvuldig werden geslepen en gepolijst en van geslepen stoppers voorzien. Lalique daarentegen ontwikkelde onder invloed van de puissant rijke Corsicaan en parfumeur François Coty een productiemethode waarbij dit soort dure nabewerking achterwege kon blijven. Dat voerde tot een ware dijkdoorbraak in vormgeving want nu konden de parfumeurs hun product rechtstreeks aanbieden in een speciale, kunstzinnig vormgegeven flacon. Veel van deze luxe, voor de rijke klasse ontwikkelde Art Nouveau en Art Deco flacons hadden zorgvuldig ontworpen sluitingen waarvan een aantal de vorm hadden van miniatuur beeldhouwwerkjes. Niemand heeft meer van dit soort stoppers ontworpen dan Julien Viard die zich daarbij mede liet inspireren door het werk van zijn vader. Deze had in 1900 tijdens de zes maanden durende *Exposition Universelle* voor zijn bronssculpturen al een gouden medaille verworven.

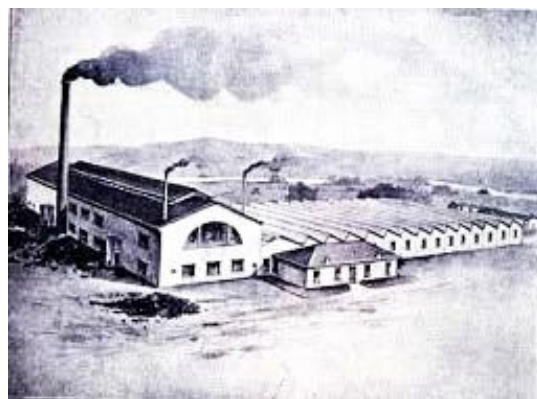

Boven van links naar rechts: Luxe stopper 'Garden of Kama' uit 1916. (Kama was de God van de liefde in India en speelt o.a. een rol in de Kama Sutra waarin naast vier en zestig manieren om de liefde te bedrijven ook tal van parfumrecepten staan vermeld teneinde de godin een handje te helpen). Verder: flacon 'Glyciane' uit 1925; Flacon 'Eva' uit 1920 en flacon 'Sentimental' uit 1922.

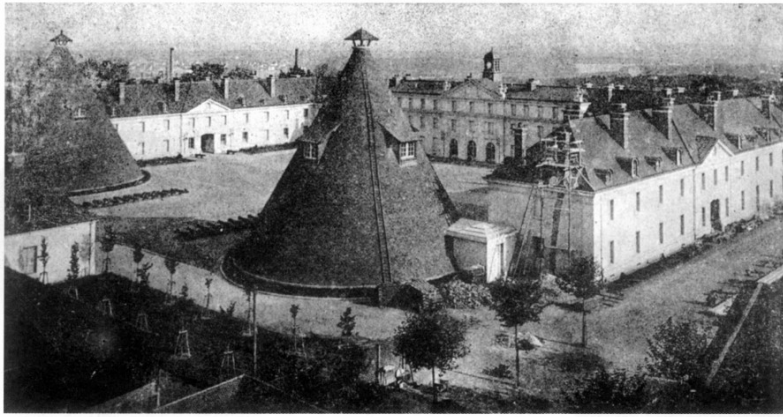
Hieronder: Flacon 'Fadette' (Richard Hutnut), 1923; Flacon 'Deauville' uit 1923 en 'L'Ambre des Pagodes' uit 1918.

Vader en zoon Viard waren na het einde van de Eerste Wereldoorlog een workshop begonnen waarin zij luxe parfumsflessen bewerkten doormiddel van vergulden, slijpen, patineren, enz. Spoedig begon Julien zelf flessen te ontwerpen waartoe hij opdrachten kreeg van zowel glasfabrieken als parfumhuizen. In tegenstelling tot Lalique produceerde hij niet zelf. Buiten zijn werken in brons en de honderden door hem ontworpen parfumsflacons en figuratieve stoppers zijn mij van hem geen werken bekend. Zijn ontwerpen werden uitgevoerd door o.a. de Cristalleries de Nancy (1920-1935) maar ook door de uit 1764 stammende Cristallerie Baccarat

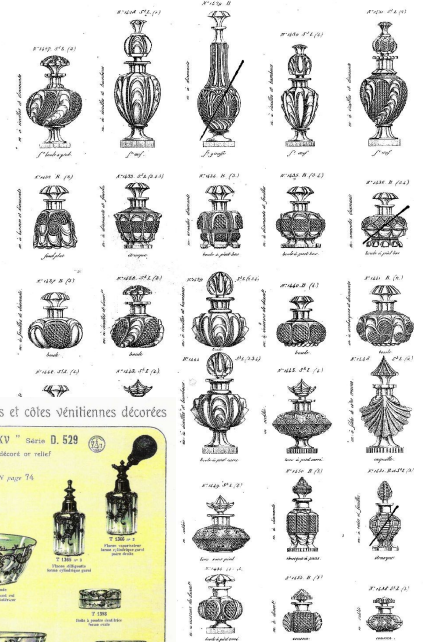
die onder dwang van de nieuwe stijlrichting hun oude traditie van zwaar geslepen flacons moesten loslaten.

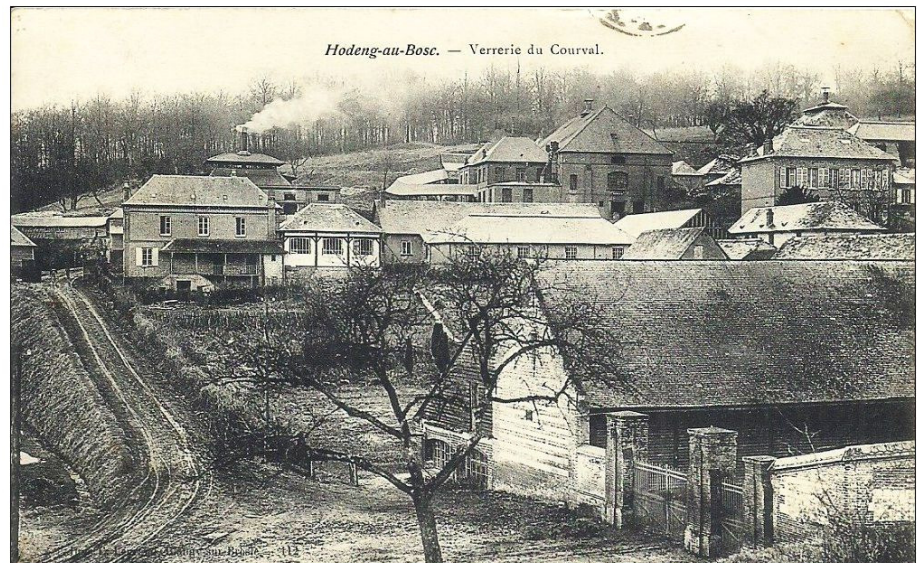
De Cristallerie Bacarat in 1910.
Rechts enkele bladen uit oude catalogi met 'Flacons de Toilette' en 'Garnitures de Toilette'.

Een belangrijke producent was het nog altijd bestaande Pochet & du Courval, gelegen in de oude glasmakersstreek van de Vallée de Bresle en met dertien vol-automatische productielijnen tegenwoordig waarschijnlijk Frankrijks meest prestigieuze flaconfabriek. Eén van mijn Franse studievrienden werd daar directeur en, zelf komende uit een bedrijf waar bierflessen en jampotten de standaard waren, heb ik vaak met bewondering staan kijken naar de ingenieuze en zorgvuldige manier waarop de productie daar plaats vond van wat, in vergelijking met de vroeg 20e eeuwse flacons, toch vrij eenvoudige modellen waren.

2^e Partie. Flacons de toilette. Plaque 29.

De fabriek van Pochet et du Courval in 1920.

Een bijzondere verhouding bestond tussen Viard en het Parijse handelshuis annex glasproducent C. Depinoix & Fils waarvan de eigenaar, Maurice Depinoix, ook zelf flessen ontwierp. Het bedrijf verspreidde internationaal catalogi waaruit parfumbabrikanten een model konden kiezen, in combinatie met een keur aan fraai uitgevoerde stoppers. Daardoor komen Viard's ontwerpen onder verschillende fabrikantennamen en verschillende parfummerken voor. Door het huwelijk tussen Viard's dochter en de zoon van Depinoix werden de banden nog versterkt.

*Twee uitvoeringen van de flacon 'Gotic' uit 1920.
Boven: twee catalogusbladen van het 'glashuis' Depinoix.*

Ronduit spectaculair zijn de ontwerpen die Julien Viard maakte voor het Spaanse huis Myrugia. Zijn flacon voor het nog altijd bestaande merk "Maja" had een sluiting die verwees naar de spuitende fonteynen van het Alhambra. De door Lalique ingezette trent om mét de fles ook de omhulling te ontwerpen voerde tot een reeks schitterend uitgevoerde en ingenieus vormgegeven verpakkingen. Dat alles was natuurlijk niet bestemd voor het gewone publiek maar uitsluitend gericht op de zeer rijke en uiterst verwende bovenlaag die telkens verrast wilde worden met nieuwe parfums en die iedere nieuwe trend direct in de vormgeving terug wilde zien, of dit nu de Egyptisch geïnspireerde mode betrof, na het ontdekken van Tut Anch Amon's graf in 1922, of het optreden van les Ballets Russes.

*Vier Viard ontwerpen voor Myrugia.
Met de klok mee: 'Besame' (1922);
'Maja'(1920; 'Suspiro de Granada (1922);
'Promesa'(1925).*

Tijdens het Interbellum kon het voor de rijke bovenlaag niet luxe geboeg zijn en men was dol op Oriëntaalse motieven. Het bedrijf 'Parfums Madhva' had als toevoeging 'Parfums des Divinité's de l'Inde' en bracht vijf door Viard ontwikkelde flacons uit waarvan hier afgebeeld 'Parfum van de Dalai Lama van Lhasa'. De vergulde flacons waren uitsluitend in Parijs te koop. De veilingprijs voor dit model ligt tegenwoordig ruim boven die van een Engelse 'shaft and globe'.

Flacons met Egyptische motieven werden door het parfumhuis Ramses uitgebracht. Geheel rechts de flacon 'Ambre de Nubie' uit 1917 gebaseerd op een afbeelding van de godin Sekhmet.

En toen was het plotseling over.

Op 24 oktober 1929 stortte de New Yorkse beurs in en jaren van crisis zouden volgen.

Het betekende het einde van de meeste kleine parfummerken, waaronder het merk Lerys, eigendom van het Amsterdamse bedrijf J.C. Boldoot maar dat mocht niemand weten en was alleen bij de directie bekend. Geen Franse vrouw van allure zou zich immers gewaagd hebben aan een parfum van een Hollandse Eau de Cologne en hoedenlakverkoper!

Het betekende ook het einde van de dure ontwerpen en exclusieve omverpakkingen. Voortaan zou de stijl industriëler worden en dure dozen kwamen er alleen noch maar als kerstcadeautje aan te pas.

De glorie van de exclusieve parfumflacon, ruwweg tussen 1919 en 1929, kwam ten einde en zou ook niet meer aan de moderne smaak tegemoet zijn gekomen. Gladder vormgegeven, industrieel vervaardigde flacons hebben de democratisering van het parfumgebruik begeleid maar wie zijn ogen de kost geeft in speciaalzaken of in de tax-free afdeling van een luchthaven kan zich nog altijd verbazen over de vormenrijkdom er van. De eenvoud van de moderne parfumverpakking is in wezen een schijneenvoud. De vroeg 20^e eeuwse exemplaren zijn inmiddels door verzamelaars felbegeerde objecten geworden en de prijzen zijn navenant.

U bent dus gewaarschuwd!

... et sur le mur de l'ombre

de vieux parfums redessinent leurs fleurs...

Daniel Boulanger, 1922-2014

SUMMARY

Julien Viard: Figurative stopper for the Gueldy flacon 'Prestige', 1918/1922.

JULIEN VIARD CREATOR OF PERFUME BOTTLES

The 'Art Nouveau' movement, named after a Parisian establishment for decorative arts, was a late 19th century reaction to the decoration of the neo-gothic and neo-classical interiors with their heavy draperies and mass-produced objects of the newly developed industry. The Parisian exposition *Exposition Universelle* (Paris, 1900) is considered the summit of the movement with millions of visitors who came to admire the many beautiful objects on show. One of the exhibitors was René Lalique, at that time one of the most famous goldsmiths of France, whose work was popular with the upper class as well as with famous artists such as the eccentric actress, Sarah Bernhard. In search of a material that would allow him to meet with less competition and imitation of his work as a goldsmith, he began to study the possibilities of making glass objects.

However, Lalique was not the only one that moved from metal work to the creation of glass objects. At that same *Exposition Universelle*, a gold medal was awarded to Clovis Viard (1857-1927) for his sculptures in bronze.

After the First World War, together with his son Julien (1883-1938), he opened a workshop where they gilded, polished and patinated perfume

flacons that were made in various glassworks. Soon Julien Viard started to design his own bottles for which he soon became quiet renowned, first and foremost because he proved to be the most prolific creator of figurative bottle stoppers. Partly, he found his inspiration in the bronze sculptures that his father had made. Other bottle designers also designed bottles with figural stoppers, but no one created as many as Julien Viard. For that matter, more than three hundred bottle designs are attributed to him plus a number of glass powder boxes. It would be hard to find anyone more productive than he. His flacons came in an astounding variety of shape, colour and decoration, from the waving, flowery Art Nouveau style to motifs, based on Eastern symbolism. Many of those were packed in expensive boxes, the designs of which could compete with that of the bottle it was holding.

His expertise in cold finishing work enabled him to apply delicate motifs that often were repeated in the small,

Left: 'Parfum Surfin', 1918. Bottle produced by Depinoix.

Right: Bottle and presentation box for Gueldy's 'Blue Lagoon', 1919.

non-figurative stoppers. It will be clear that the few pages in this magazine cannot give but a glimpse of it.

Unlike Lalique, Julien Viard did not produce bottles himself but worked for several flacon producers, such as the Cristalleries de Nancy, Bacarat, and de Pochet et du Courval glassworks, today still probably France's most sophisticated producers of perfume bottles. He had a special relationship with the trading company and glasshouse C.Depinoix & Fils in Paris.

**From left to right:
Flacon 'Ambre Exceptionnelle';
'Brisas de Ophir', 1925;
'Fantasio' (Myrugia) 1921.**

The owner, Maurice Depinoix, was a designer of perfume bottles himself and his son would become Viard's son-in-law by marrying his daughter. The company issued international catalogues from which clients all over the world could choose any bottle and stopper combination. That is why some of Viard's bottles can be found with different stoppers and under different brand names.

The outburst of artistry in bottles during the Art Nouveau and Art Deco period put an end to the tradition under which ladies from the 'Beau Monde' had their own, heavily decorated bottles made in which they poured their newly acquired perfumes and that were often more expensive than the liquid that went into it. The extremely rich members of the 'upper ten' were excited about the new variety of artistically designed bottles and their ingeniously created boxes and wanted to be surprised time and time again with new scents and designs that would follow the trends, whether that was based on Egyptian motifs, after the discovery of Tut Anch Amon's grave in 1922, on the latest esoteric philosophies from the Far East, or the performances of the immensely popular Ballets Russes.

*Above: 'Ambre de Cathage' 1926.
Left: Powderbox and atomizer 'Viville' 1924.*

On October 24, 1929, the New York Stock Exchange crashed and from that moment on things would not be the same. Small perfume companies, long accustomed to high prices and a wealthy circle of clients that

appreciated their luxurious presentations and exclusive, limited quantities, found themselves without a market and so did the companies that had been serving them, among them many small glass factories with their hand-made or semi-automatic production lines. In Paris, the prestigious fashion house of Paul Poiret, the first couturier to create his own line of perfumes, had been famous for the extravagance of its bottles and gift boxes, not to speak of the sumptuous parties in Oriental style, was hard hit by the recession, the more so since the owner had been following blindly the very poor advice by his financial adviser. In 1930 Poiret could no longer pay his debts, his famous couture house closed two years later. He himself had to collect unemployment payments and died, penniless, 65 years old, in 1944.

The crisis of the 1930's put an abrupt end to ten years of extravagance in bottle design. From now on the style became more industrial and expensive gift boxes became something exclusively for Christmas. All along the line, bottles became simpler while they accompanied the process of democratization of the use of perfume. Since then, the iconic perfume bottles from the Art Nouveau and Art Deco period have become highly sought-after collectors' items and the prices soar accordingly.

More about perfume bottles;

The International Perfume Bottle Association (IPBA), established in 1988, has about 1000 members in 20 countries, publishes a quarterly, full colour magazine and organises a yearly seminar with attendees from all over the world.

In the Netherlands, the 'Nederlands Parfummuseum' located in the North of the country, has a beautiful collection perfume bottles and houses extensive archives. (Bosstraat 2, 1733 SE Winkel).

The Lalique Museum in the old city of Doesburg, in the East of Holland, has a permanent display of Lalique's glass objects, among which many perfume bottles (Gasthuisstraat 1, 6981 CP Doesburg).

The best books on perfume bottles and the history of perfume are probably American and English:

Richard Stamelman: *Perfume: Joy, Obsession, Scandal, Sin*. New York 2006;

Roja Dove: *The Essence of Perfume*, London 2008;

Christie Mayer Lefkowitz: *Masterpieces of the Perfume Industry*, New York 2000.

Mosterd en Lalique Willem van Traa

Foto's Coos van Deursen

Of Rene Lalique van mosterd hield weet ik niet. Hij zal in ieder geval niet die uit Doesburg gekend hebben. Maar sinds onze excursie van 20 juni weet ik dat ze zeer goed samengaan. Met ruim 30 leden & huisgenoten heb ik een bijzondere dag meegemaakt in deze 13^e eeuwse voormalige Hanzestad. De thuisblijvers hebben wat gemist. Het begon bij 'De vanouds alom bekende Doesburgse Mosterdfabriek & het Mostermuseum'

(www.doesburgsche-mosterd.nl). Sinds 1974 is het een

werkend museum, nu gedreven door Rokus van Blokland en zijn vrouw. Hij leidde ons rond in het oude fabrieksgebouw, dat van boven tot onder vol staat met zakken mosterdzaad & kruiden, werktuigen en mosterdpotjes in alle maten en vormen. Centraal staan de nog steeds werkende molenstenen waar ter plekke mosterdzaad, aangelengd met azijn, in twee gangen tot de bekend grove boerenmosterd wordt vormalen. Niet alleen voor toeristen, er wordt ook geleverd aan diverse supermarktketens: levenskrachtige geschiedenis en ook nog gezond want 'mosterd houdt je slank'. Dus werd er na afloop fors ingeslagen.

Die mosterd was bij ons volgende bezoek echt niet nodig. De tegenstelling met 'de Société Musée Lalique Pays Bas' (www.musee-lalique.nl) kon niet groter zijn. Hier geen oud fabrieksgebouw, maar een statig 18^e eeuwse herenhuys waar we met een glaasje Prosecco in de hand luisterden naar de inleiding van conservator Benjamin Janssens. Ondersteund door een touch-screen presentatie gaf hij een overzicht van het leven en werken van de edelsmid en

glaskunstenaar Renee Lalique (1860 - 1945) en duidde hij hem in de kunstontwikkeling van het Frankrijk van de Jugendstil en de Art Deco. Janssens schreef 'Microcosmos van René Lalique' (ISBN 978-90-9028450-7), drie delen waarvan het eerste (ISBN 978-90-9028450-7) nu in onze bibliotheek staat. Alleen al de fotografie is beslist de moeite waard. Daarna staken we de straat over om daar de collectie te gaan bekijken. Er is geen eigen collectie maar men stelt bruiklenen ten toon, die worden afgestaan door veel particuliere verzamelaars en bedrijven. Dat heeft als voordeel dat de tentoonstelling telkens kan wisselen, zodat op den duur 'al het werk' van

Lalique er te zien geweest zal zijn. Daarna was het tijd voor de lunch, voortreffelijk

verzorgd in en door het museum. Een bezoek aan de museumshop besloot deze geslaagde dag, waar ik diverse door Lalique ontworpen flesjes parfum afgerekend zag worden. Rest nog te melden dat het museum zal gaan verhuizen naar de 'Commanderij van de Duitse orde' uit de 13^e eeuw, waarmee alles onder één dak te zien zal zijn.

Microcosmos van René Lalique
Volume 2

Maison Lalique
voor
Parfumeurs

Nationaal Jenevermuseum Schiedam: Benoeming directeur

Per 1 september 2015 is mevrouw Marjolein Beumer benoemd tot directeur van het Nationaal Jenevermuseum.

Zij beschikt over een ruime museale ervaring, opgedaan bij o.a. het Tropenmuseum, Erfgoed Delft en het Museum Prinsenhof te Delft. Tevens is zij oprichter en directeur van de Stichting Nieuwe Meesters Delft.

Het Jenevermuseum bevindt zich in een belangrijke transitiefase. Een integraal meerjarenprogramma gericht op herinrichting en uitbreiding van het museum en intensievere samenwerking met andere (erfgoed)instellingen in Schiedam is in voorbereiding. Mevrouw Beumer wil enthousiast met dat proces aan de slag.

Op basis van het "Museumkwartier"-concept wil mevrouw Beumer ook graag een bijdrage leveren aan het intensiveren van de samenwerking tussen het Stedelijk Museum en het Jenevermuseum. De op dit gebied opgedane ervaringen in Delft zullen haar daarbij ongetwijfeld van pas komen.

Paleis 't Loo maakt tentoonstelling Sterke Verhalen compleet!

Honderd Nederlandse huizen stonden model voor de jeneverhuisjes.

Statige Amsterdamse grachtenpanden en bescheiden huisjes in provinciestadjes. Eén ding hebben ze gemeen: er zit altijd een verhaal achter: over architectuur, vaderlandse geschiedenis of bijzondere bewoners. Deze verhalen inspireerden Mark Zegeling tot het samenstellen van het boek *Sterke verhalen – voor bij de borrel*. Voor het Nationaal Jenevermuseum Schiedam vormt dit boek de basis voor de huidige tentoonstelling, waar tot nu toe bijna alle jeneverhuisjes worden getoond en daarnaast objecten die de verhalen achter de huisjes extra kleur en diepgang geven.

Eén 'huisje' – eigenlijk is eerder sprake van een paleis! – ontbreekt echter nog en wel het meest exclusieve 'collector's item': de replica van Paleis Het Loo in Apeldoorn. Dit huisje wordt uitgegeven aan Businessclass passagiers die Platinum for Life zijn, oftewel die tien jaar lang minstens 60 vluchten maken en staat hoog op de lijstjes van de vele verzamelaars.

Via bemiddeling van mevrouw Elise Solkema en de heer Harm Kreulen, medewerkers van de KLM, heeft het Schiedamse Jenevermuseum dit kostbare object in bruikleen kunnen krijgen en daar is men natuurlijk heel gelukkig mee. Zaterdag 18 juli om 13.30 uur heeft de heer John Massaar, directeur van het Fonds Schiedam Vlaardingen e.o., dat een aanzienlijke financiële bijdrage heeft geleverd aan deze tentoonstelling, dit huisje in ontvangst genomen van Elise Solkema om het daarna in de vitrine op de tentoonstelling te plaatsen.

Het doek valt voor het Likeur en Frisdrankmuseum en daarmee gaat een voor Nederland en waarschijnlijk ook voor Europa uniek museum verloren.

Oorspronkelijk een door voormalig distillateur Isidorus Jonkers bijeengebrachte collectie van flessen en apparatuur, deels verworven van verdwenen distilleerderijen zoals die van het Tilburgse Hamer van Belle, kreeg de verzameling een internationale allure bij het betrekken van het prachtige schoolgebouw in het centrum van Hilverbeek. De Vriendenstichting van het museum verwierf de complete flessencollectie van Johan Soetens die op zijn beurt bemiddelde bij de verwerving in bruikleen van de flessencollectie van het Nationaal Glasmuseum in Leerdam, delen van de erfgoedcollectie Bols en (vooral) de verzameling oude frisdrank- en bierflessen van de Stichting BBM te Rotterdam. Daardoor beschikte het museum over de grootste collectie historisch verpakkingsglas van Europa.

Helaas heeft het Bestuur van meet af aan weinig gedaan aan sponsorwerving en werd onvoldoende effort gestoken in het werven van nieuwe vrijwilligers waardoor het bestaande vrijwilligerscorps sterk vergrijsde. Zoals de Leerdamse burgemeester Ties van Veelen al zei tijdens de opening in mei 2000: 'Zonder sponsors, alleen met vrijwilligers redt je het niet'.

Inmiddels zijn maatregelen genomen om delen van de collectie voor de toekomst veilig te stellen waarbij de medewerkers van het Schiedamse Jenevermuseum ruimhartig hulp verlenen.

Het is tragisch dat de sluiting samenvalt met het constateren van een ernstige ziekte bij oprichter Isidorus Jonkers. Zeker vanuit de Vereniging 'De Oude Flesch' zijn we hem veel dank verschuldigd.

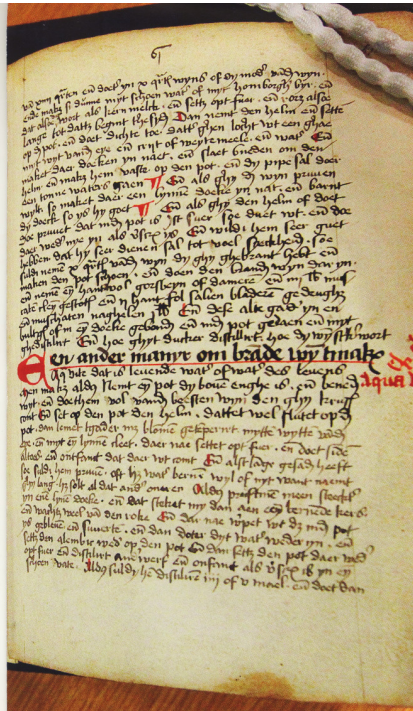

Nationaal Glasmuseum Leerdam:

Arend-Jan Weijsters (hier met conservator Hélène Besançon op een foto uit 2011) vertrekt uit Leerdam en wordt directeur van Museum Het Valkhof in Nijmegen. Hélène en junior conservator Maartje Brattinga zijn niet ontevreden met het feit dat voorlopig niet in een opvolger zal worden voorzien. Eerst maar eens kijken wat die twee voor elkaar weten te krijgen.

JENEVERMUSEUM HASSELT: EEN JENEVERRECEPT UIT 1495

Een ander manyr om bra(n)de wy(n) (te) make(n)

In 1996 publiceerde Prof. Eric van Schooneberghe het prachtige, door de Stichting Kunstboek te Brugge uitgegeven standaardwerk 'Jenever in de Lage Landen' waarin hij verwijst naar een manuscript in de British Library uit 1495 dat het oudst bekende recept bevat voor het maken van brandewijn of jenever.

Bar-adviseur Philip Duff, directeur van het Antwerpse bedrijf 'Liquid Solutions' en liefhebber van jenever, kwam na een studiebezoek aan de jeneversteden Hasselt en Schiedam op het idee om naar dat document op zoek te gaan en te trachten het oude recept opnieuw uit te voeren. Met behulp van enkele specialisten is hem dat gelukt. Er zijn zelfs twee versies geboren; de 'Gin 1495 Verbatum' die een reconstructie is van het originele recept en de 'Gin 1495 Interpretatio': zoals de naam al doet vermoeden een moderne interpretatie daarvan.

Hol nog maar even niet naar de winkel: er zijn slechts 100 exemplaren gemaakt die hun weg gaan vinden naar musea en andere erfgoedorganisaties die werken rond het thema gedistilleerde dranken. Op 26 mei werd aan Davy Jacobs, conservator van het Hasseltse Jenevermuseum een set ter hand gesteld, in aanwezigheid van de erevoorzitter Eric van Schooneberghe.

de Correspondent

In deze nieuwe rubriek melden wij wat onze correspondenten aan bijzondere bijeenkomsten, tentoonstellingen en andere (glas)activiteiten hebben bericht. Wordt ook correspondent !

New York philanthropists, Robert and Renee Belfer, have donated over 300 Greco-Roman and Near-Eastern glass vessels to the [Israel Museum](http://www.imj.org.il) in Jerusalem (www.imj.org.il) for its 50th anniversary. Approximately 100 of the objects, including cast&blown vessels and mosaic glass pieces, from the 14th century BC., the Late Bronze Age to the 14th century, the Islamic period, will be on view **5/06 - 21/11**.

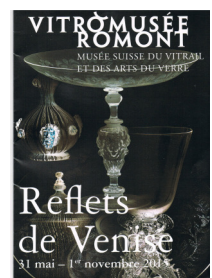
Vitromusée Romont (www.vitromusee.ch) **31/05– 01/11: 'Reflets de Venise. Verres des XVIe et XVIIe siècles de collections suisses'**. Verres vénitiens ou à la façon de Venise dans des collections suisses seront réunies dans une exposition. Les découvertes archéologiques montrent quels types ont été utilisés en Suisse à l'époque et où ils ont été produits à Court dans le Jura. Ils attestent que verres, identifiés comme vénitiens ou néerlandais „façon de Venise“, sont d'origine suisse. „Mit einem hervorragenden Katalog von Erwin Baumgartner“

20e Congress AIHV (Association Internationale pour l'Histoire du Verre) **7/09 – 11/09 Fribourg / Romont (CH)** www.aihv2015.ch/de. of www.aihv2015.ch/de/ausstellungen.html

Römermuseum Avenches (CH) **28/05 – 1/11: Fragile – Verres Romains** (www.aventicum.org/index.php/de/roermuseum/sonderausstellung)

Archäologisches Landesmuseum Baden-Württemberg Konstanz (D), (www.konstanz.alm-bw.de) **24/04 – 20/09: GlasKlar**, Archäologie eines kostbaren Werkstoffes.

Nationaal Glasmuseum Leerdam (www.nationaalglasmuseum.nl) **27/06 – 01/11:** De in Munchen opgeleide **Aida Bakhtiari** toont haar werk in de tentoonstelling '**De jacht**'. Beeldend kunstenaar **Jens Pfeifer** past door het gehele museum de gulden snede toe als een leidraad voor de presentatie van zijn werk. In het kader van '250 Jaar Glas in Leerdam' worden in Leerdam het hele jaar door diverse exposities en activiteiten georganiseerd. In het Nationaal Glasmuseum ziet u naast '**Schatten achter de Ramen**' ook de tentoonstellingen '**Nieuw Leven in Oude Mallen**', '**De Glasschool**' en de '**Collectie Highlights – 250 jaar Glas in Leerdam**'.

Liefde voor glas. Verkoopexpositie van de collectie Van Beek

Tijdens de jaarlijkse open dagen in de Nieuwe Spiegelstraat van eind september staat bij Laméris de (verkoop)expositie van de collectie Van Beek. Bij uitzondering geven wij aan deze commerciële activiteit aandacht, omdat hier het begin, de doorzetting én de bewust gekozen ontmanteling van een collectie door middel van verkoop een belangrijke rol spelen. Al onze lezers/verzamelaars komen vroeger of later immers voor zo'n keuze te staan. In een volgend nummer zullen we nader op deze collectie ingaan.

Het echtpaar Van Beek verzamelde glas en ceramiek in de jaren '70 en '80 van de vorige eeuw. 'Fascinerend voor hen was het materiaal en de mogelijkheden die dat materiaal biedt. Het ging om de schoonheid van de vorm. Vandaar dat in de verzameling de elegantie van een Venetiaans glas en de stoerheid van een roemer zijn terug te vinden'. De kern van de collectie is zestiende en zeventiende eeuwse Venetiaans glas, op de Venetiaanse manier gemaakt: 'à la façon de Venise glas' in de Nederlanden. Verder zijn er bijzondere roemers en, geïnspireerd door vele reizen in Frankrijk, een mooie groep Franse 'verre de fougère' van rond 1700. Kijkend naar de collectie elegante stukken springt een voorkeur voor glazen met blauwe details en in de vorm geblazen glazen direct in het oog. In de bijbehorende catalogus wordt hier extra aandacht aan besteed. De catalogus wordt ingeleid door een essay van hun zoon René van Beek, conservator onder ouders verzamelden: *'Met veel liefde werd er thuis gesproken over het oude glas. De transparantie, de variatie in vormen en ook het kwetsbare waren factoren die het glas voor hen zo aantrekkelijk maakte. Van het ene glas kwam het andere en ze raakten verknocht aan het glas zodat er uiteindelijk een mooie en bijzondere collectie ontstond opgesteld in vitrines die mijn vader zelf maakte.*

Het was vaak een onberedeneerbare impuls om een glas aan te kopen. De collectie werd gekoesterd. Een verzameling gaat je leven beheersen. Er ontstaat natuurlijk een zekere hebzucht. Bij mijn ouders was de stimulans niet alleen het glas zelf maar zeker ook de sociale contacten die daarmee samenhangen. Andere verzamelaars, antiquairs, museumbezoekers en boeken. Dat kenmerkte het leven van mijn ouders in hun vrije tijd'.

Bijschriften bij de foto's: Boven en rechts: diverse 16^e en 17^e eeuwse Venetiaanse en façon de Venise glazen, Roemers en overig glaswerk. Rechtsonder: een glazenkoeler of Montheith. Gevuld met koud water werden wijnglazen hierin gekoeld vóór het gebruik

De Prof. Dr Ina Isings glasprijs 2016

De aankondiging van de nieuwe glasprijs is inmiddels verschenen in tijdschriften en websites in België, Duitsland, Engeland en Nederland en heeft veel positieve reacties gekregen. Hoewel de termijn van inzending van 01 januari 2016 nog lang niet is bereikt, hebben de leden van de jury op het emailadres www.glasprys@xs4all.nl al diverse reacties bereikt. Daardoor besloot de jury niet alleen artikelen te accepteren in het Nederlands of Engels, maar ook in het Duits. De overige voorwaarden blijven staan:

- voorzien van illustraties,
- telt ten hoogste 3000 woorden,
- is nog niet eerder gepubliceerd,
- is wetenschappelijk verantwoord maar begrijpbaar voor de geïnteresseerde leek,
- wordt aangeleverd als WORD document met afbeeldingen in JPG.

De jury roept geïnteresseerden op aan de prijsvraag deel te nemen en kijkt met belangstelling uit naar alle artikelen.

DE OUDE FLESCH VEILING TIJDENS DE GLASDAGEN IN LEERDAM

Programma lezingen:

Vrijdag 16.00: Huib Heepkens; *Het werk van Daum, Lalique en Gallé*

Zaterdag 11.00: Joan Temminck: *Het werk van Floris Meydam*

13.00: Gert Bullée en Erwin Kooiman: *Het ontwerp van het glaskunstbeursobject 2015.*

15.00: Veiling (einde 16.30)

Zondag 12.00: Piet Augustijn: *250 Jaar Glas in Leerdam*

13.30 Johan Soetens: *De geschiedenis van de parfumsfles van de Oudheid tot heden.*

15.00 Veiling (einde 16.30)

Willem van Traa

Ook dit jaar begint na de zomerstop het seizoen met een veiling.

We pakken het anders aan om er nieuw leven in brengen.

Wat houden we er in en wat wordt anders? Wie in ieder geval blijven zijn veilingmeester Peter Vermeulen met Johan Groothelm, Jean Jetzer, Klaas Prins, Gerard Snoecks en Arie Vijfvinkel. Zij zorgen er voor dat alles goed gaat. Ook de foto's op de kavellijst houden we er in. Vorig jaar is aarzelend begonnen met een paar foto's, dit jaar zijn het er meer. En uiteindelijk krijgen we een mooi geïllustreerde veilingcatalogus. We blijven het aanbod kritisch keuren. Het wordt zelfs strenger, want beschadigde kavels kunnen niet meer, behalve bij archeologische glas. Daarmee werken we aan meer kwaliteit om de veiling voor de kopers aantrekkelijker te maken. Wat ook blijft is de collegiale sfeer waarin we ook elkaars concurrenten worden om die ene fles of glas binnen te halen.

Daarnaast is er veel nieuws. We houden onze veiling tijdens de **Leerdamse Glasdagen**. Deze beurs trekt al jaren duizenden in glas geïnteresseerde mensen. Een betere omgeving voor onze veiling konden we dan ook niet bedenken. Maar voor niks gaat alleen de zon op.

Bezoekers van de glasdagen betalen € 10 toegang, maar wij krijgen een korting van € 2,50. Deze wordt gegeven aan wie dit nieuwste nummer kan laten zien.

Vergeet dus niet dit mee te nemen!

Nieuw is ook dat we niet één keer maar twee keer veilen. Op zaterdag 12 september is er een veiling zoals we die gewend zijn, met een vooraf toegezonden kavellijst, tijd om te bekijken en daarna bieden tot het hoogste bod bereikt is. Een belangrijk verschil is dat dit jaar alle bezoekers en standhouders van de Glasdagen mee kunnen bieden. Voor de goede orde vragen we hen wel om -tijdelijk- lid te worden. Dat betekent dat de kring van kopers zeer uitgebreid gaat worden, wat de verkopers hogere prijzen gaat opleveren. En ook de verenigingskas zal er wel bij varen! Wat zaterdag onverkocht blijft kan door naar de zondag wanneer we een 'uit de hand veiling' houden. Veilingmeester Peter Vermeulen zal dat nog precies uitleggen. Maar het komt er op neer dat alle kavels zonder limiet voor € 1 worden aangeboden. Iedereen kan meebieden, dus ook de bezoekers van de beurs. Ook kunnen de inbrengers zelf meebieden om de prijs te verhogen. Natuurlijk met het risico dat ze de hoogste bieder worden en hun eigen kavels 'terugkopen'. We streven er naar aan het einde niets over te houden.

Wij wensen iedereen een goede en spannende veiling. En ga vooral ook op de beurs zoeken naar iets moois!

**INTERNATIONALE
GLASKUNST
BEURS LEERDAM**

11-12-13 sept. 2015

NIUW: AFDELING KERAMIEK
GLASS COLLEGE • VEILINGEN VAN DE OUDE FLESCH

Cultureel Centrum HET DAK | Tiendweg 9a | Leerdam | T: 0345-613626
Vr. 11/9 van 14.00-20.00 uur Za. 12/9 en Zo. 13/9 van 10.00-17.00 uur

WWW.GLASKUNSTBEURS.NL

EXCLUSIEF VOOR DE LEZERS: € 2,50 KORTING
OP EEN BEZOEK AAN DE INTERNATIONALE GLASKUNSTBEURS LEERDAM

Op vertoon van deze advertentie betaalt u géén € 10,- maar slechts € 7,50
entree p.p. (max.2 personen). Geldig op 11, 12 of 13 september 2015

EINDELOOS IN FLESSEN EN POTTEN

0031 356949324 | www.vinkova.com

Europa's Grootste Vintage Evenement

VERZAMELAARS
JAARBEURS

21 & 22 november 2015
Jaarbeurs Utrecht

incl. Mega Platen & CD Beurs
voorverkoop & info:
verzamelaarsjaarbeurs.nl

Catalonië
GLASVERPAKKINGEN
www.catalonieglass.nl

Stedekestraat 48 NL-5041 DN Tilburg
Tel: +0031 (0)13-5425440
Fax: +0031 (0)13-53546

The essence is
in the distillate

DE KUYPER
ANNO 1695

Home is where the heart is. And our home is the distillery.
Here we liquify all that comes our way. Like the best ingredients. Which provide
the essence you need to excel in your bar, club or at home.

www.dekuyper.com

geen 18, geen alcohol • geniet, maar drink met mate

TENTOONSTELLINGEN
DEMONSTRATIES hedendaags
workshops historisch
activiteiten

NATIONAAL GLAS MUSEUM LEERDAM

www.nationaalglassmuseum.nl
info@stichtingglas.nl
+31 (0) 345 614 960
Glasmuseum Lingedijk 28-30, Leerdam
Glasblazerij Zuidwal, Leerdam

Foto's: Aad Hoogendoorn | Erik Ripper

HET VERHAAL VAN PASSIE EN VUUR

Oude kranten. Hout. Kolen. Daarmee begint het verhaal van de stoker en zijn vuur. Eerst smeert hij de naden van de ketel dicht met graanbeslag. Dan gaat de vlam eronder. Behoedzaam laat hij de kolen gloeien. Op zoek naar de volmaakte temperatuur. Met vuur brandt. Niet alleen onder de ketel, ook in het hart van de stoker. Dat proef je terug in de zachte zuivere graanjenever die zich Ketel 1 mag noemen.

KETEL1. EEN VERHAAL APART

Geniet, maar drink met mate

BRANDERIJ 'DE TWEELINGH'

NOTARIS

NOTARIS Jeneverspecialiteiten.
Pure bekoring.